

Φίλες και Φίλοι της Αταξικής Κοινωνίας

28 ΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΑΞΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Σημείωμα της μετάφρασης

Η ομάδα **Φίλες και Φίλοι της Αταξικής Κοινωνίας** (Freundinnen und Freunde der klassenlosen Gesellschaft) είναι ένας κομμουνιστικός κύκλος που δημιουργήθηκε πριν από μερικά χρόνια στο Βερολίνο, όπου και συνεχίζει να δρα. Έχει εκδόσει μια σειρά από μπροσούρες με κείμενα της *Καταστασιακής Διεθνούς*, αναλύσεις για την εξέγερση στα γαλλικά προάστια κ.α. Εκδίδει το περιοδικό **Kosmoprolet** (το 2^ο τεύχος από κοινού με τις ομάδες *Eiszeit, gruppe k-21, La Banda Vaga*). Το κείμενο *28 Θέσεις για την Ταξική Κοινωνία* αποτελεί τη βασική θεωρητική της ανάλυση.

Οι ίδιοι γράφουν στο *editorial* του πρώτου τεύχους:

"Το *Kosmoprolet* αποτελεί μια προσπάθεια να ξεκινήσει μια ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα στον κόσμο που αισθάνεται την ανάγκη να ξεφύγει από την πεπατημένη του αριστερού ακτιβισμού, και να εστιάσει στις ταξικές σχέσεις. Η ονομασία αναφέρεται στην *Κοσμόπολη* [*Cosmopolis*], στην ιδέα του πολίτη του κόσμου. Προσθέτοντας όμως το 'r', αυτό το όμορφο (καντιανό) όνειρο του πολίτη έρχεται σε αντίφαση, και φτάνει στο ριζικό του όριο: Η παγκόσμια κοινωνία υπάρχει, όμως σε αντεστραμμένη μορφή, ως καθολική προλεταριοποίηση. Ταυτόχρονα, με αυτή την ονομασία θέλουμε να εκφράσουμε την εναντίωσή μας στον "αριστερό" εθνικισμό—ο χαρακτηρισμός "δίχως ρίζες κοσμοπολίτης" (*Besrodny kosmopolit*) ήταν σύνθημα της αντισημιτικής εκστρατείας που αναπτύχθηκε προς τα τέλη της δεκαετίας του 1940 στην ΕΣΣΔ.

Με τις *28 Θέσεις για την Ταξική Κοινωνία* σκιαγραφούμε τις αλλαγές που έχουν ιστορικά υποστεί οι έννοιες προλεταριάτο, ταξική πάλη, επανάσταση, δίχως όμως να χάσουν την εγκυρότητά τους. [...] Μια σημαντική έλλειψη αναμφίβολα αποτελεί το γεγονός ότι απουσιάζει η έννοια της κρίσης, κάτι που είναι ιδιαίτερα εμφανές στα σημεία που επιχειρούμε να συλλάβουμε τις τωρινές μεταβολές στις ταξικές σχέσεις. Στις *Θέσεις* εκτίθεται το προσωρινό αποτέλεσμα της συλλογικής μας αυτοκατανόησης. Τις δημοσιεύουμε με την ελπίδα να ξεκινήσει μια ανταλλαγή απόψεων με ανθρώπους που παλεύουν με παρόμοια ερωτήματα."

I. Η πορεία θριάμβου της αταξικής ταξικής κοινωνίας

I

Η προσωρινή έκβαση της ιστορικής πορείας του κεφαλαίου στις ανεπτυγμένες ζώνες παρουσιάζεται ως αταξική ταξική κοινωνία, στην οποία ο παλιός κόσμος των εργατών¹ έχει διαλυθεί εντός της γενικευμένης μισθωτής εργασίας: παντού προλεταριοποιημένα άτομα, πουθενά το προλεταριάτο· πουθενά ως αναγνωρίσιμη ομάδα ανθρώπων, και πολύ λιγότερο ως συλλογικό δρων υποκείμενο, ως η αρνητική, η διαλύουσα όψη της κοινωνίας. Οι περιστασιακές εργασιακές διαμάχες δεν οδηγούν σε ταξικούς αγώνες στους οποίους να διακυβεύεται το μέλλον της κοινωνίας· το παλιό προλεταριακό κίνημα έχει απορροφηθεί εξ ολοκλήρου από την κυρίαρχη τάξη πραγμάτων, ενώ δεν έχει κάνει ακόμα την εμφάνισή του ένα νέο.

2

Η αταξική ταξική κοινωνία είναι παιδί του παλιού εργατικού κινήματος και του σύγχρονου κράτους. Αν και κατά τον 19^ο και 20^ο αι. εμφανίζονται ξανά και ξανά εκρηκτικές στιγμές στους ταξικούς αγώνες, η συντριπτική πλειοψηφία των εργατών αφέθηκε στα χέρια οργανώσεων, των οποίων η πολιτική, παρόλη την επαναστατική της ρητορεία, αποσκοπούσε στο να επιτευχθεί η χειραφέτηση των εργατών στη βάση, και με τα μέσα, της αστικής κοινωνίας —αφέθηκε δηλαδή στα συνδικάτα αλλά και τα σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά κόμματα της Β' και Γ' Διεθνούς, που εγκατέλειψαν γρήγορα επαναστατικές αρχές όπως τον αντικοινοβουλευτισμό, μέχρις ότου να σταλινοποιηθούν πλήρως. Την εξαίρεση αποτέλεσαν μόνο ριζοσπαστικές μειοψηφίες όπως η ΙWVW στις ΗΠΑ, οι αναρχοσυνδικαλιστές και η ριζοσπαστική αριστερά εντός ή εκτός των σοσιαλιστικών κομμάτων. Έτσι, οι επιτυχίες του παλιού εργατικού κινήματος διέλυσαν τον προλεταριακό χώρο, του οποίου η καρδιά αναμφισβήτητα χτυπούσε στο εργοστάσιο, αλλά σχημάτιζε εντούτοις, με τις αθλητικές λέσχες εργατών, τον εργατικό τύπο, τις εργατικές συνοικίες, μια [δευτέρα] κοινωνία μέσα στην αστική κοινωνία. Παρόλο που η κοινωνική πολιτική του κράτους, από την κοινωνική ασφάλιση μέχρι τον πολεοδομικό σχεδιασμό, είχε σαν στόχο τη διάλυση αυτού του χώρου —για την περίπτωση της Γερμανίας η σημασία του ναζισμού είναι αδύνατο να υπερτιμηθεί—, το τέλος του σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες οφείλεται πρωτίστως στην καπιταλιστικοποίηση² της κοινωνίας, που επέτρεψε μια κάποια χειραφέτηση για την εργατική τάξη, η οποία απέκτησε πολιτικά δικαιώματα και απελευθερώθηκε από την υλική εξαθλίωση. Η ιστορική εξέλιξη ακολουθεί τη "λογική του κεφαλαίου", στο βαθμό που αυτή η λογική συμπεριλαμβάνει και την ταξική πάλη.

3

Κεντρικό σημείο αυτής της αντιπαράθεσης αποτελεί η διαπάλη για το μισθό και τη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας. Οι εργάτες και οι εργάτριες, με την αντίστασή τους,

[Οι σημειώσεις είναι της μετάφρασης. Ευχαριστούμε την Κ. από την ομάδα για τη βοήθεια. Το πρωτότυπο κείμενο, που δημοσιεύτηκε στο 1^ο τεύχος του περιοδικού *Kosmo prolet*, μπορεί να βρεθεί στην ιστοσελίδα <http://klassenlos.tk>]

¹ Στο κείμενο *Arbeitermilieu*, κατά λέξη "εργατικός χώρος".

² Στο κείμενο *Kapitalisierung*.

πετυχαίνουν τη σταδιακή της μείωση, υποσκάπτοντας την καταπιεστική κεντρικότητα της εργασίας στη ζωή τους, δίχως όμως να μπορούν να την υπερβούν πραγματικά. Οι καπιταλιστές από τη μεριά τους δεν έχουν πια τη δυνατότητα να αυξάνουν την εκμετάλλευση, την άντληση υπεραξίας, μέσω της επιμήκυνσης της εργάσιμης ημέρας· από την άλλη, είναι η αντίσταση των εργατών που εμποδίζει τη μείωση των μισθών. Η αξία του εμπορεύματος εργατική δύναμη πια ελαττώνεται μέσω της μείωσης της τιμής που κοστίζουν τα μέσα διαβίωσης των εργατών. Αυτή η αύξηση της σχετικής υπεραξίας σημαίνει ότι ο βαθμός εκμετάλλευσης, η σχέση της πληρωμένης προς την απλήρωτη εργασία, μπορεί να αυξάνεται παρά το ότι οι εργάτριες εργάζονται λιγότερο και μπορούν να αγοράζουν περισσότερα αγαθά με το μισθό τους. Η θριαμβευτική πορεία του ρεφορμισμού βασίζεται στην υπαρκτή δυνατότητα μιας μερικής συμφιλίωσης καπιταλιστών και εργατών, επειδή οι μεν μπορούν να συνεχίζουν να συσσωρεύουν, χωρίς οι δε κατ' ανάγκη να χάνουν περισσότερα, χωρίς να είναι απλά άποροι. Όσο σημαντικός κι αν ήταν ο ρόλος της αποικιοκρατίας για την εμφάνιση και εξέλιξη του καπιταλισμού, ο πλούτος των αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών δε βασίζεται στην οικειοποίηση υπερκέρδους από τις αποικίες, στην υπερεκμετάλλευση των εργατών και των αγροτών του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου, αλλά στην τεράστια άνοδο της παραγωγικότητας της εργασίας. Οι μισθοί και τα κέρδη δεν συναποτελούν ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος³. Το ίδιο απατηλή είναι και η αντίθετη αντίληψη, σύμφωνα με την οποία αυτή η κατάσταση μπορεί να είναι σταθερή, δίχως κρίσεις, γενικεύσιμη και επιπρόσθετα, ότι μπορεί να διαιωνίζεται μέχρις ότου η κοινωνία του κεφαλαίου να μεταβληθεί σε εργατικό παράδεισο. Είμαστε μάρτυρες της κατάρρευσης αυτής της συγκυρίας, στην οποία χρωστούσε τη δύναμή της αυτή η ρεφορμιστική ψευδαίσθηση.

4

Η διαδικασία που στο πεδίο της οικονομίας εκδηλώνεται ως επικράτηση της παραγωγής σχετικής υπεραξίας, και έχει ως αποτέλεσμα την υλική βελτίωση της κατάστασης της εργατικής τάξης, στο πεδίο της πολιτικής ολοκληρώνεται με την αναγνώριση των προλετάρων ως πολιτών. Το ταξικό κράτος της αστικής τάξης μεταλλάσσεται σε έναν διαταξικό κοινωνικό οργανωτή-σχεδιαστή, του οποίου την πολιτική, τυπικά, έχουν όλοι τη δυνατότητα να συγκαθορίσουν ισότιμα· αρχικά μέσω των ταξικών κομμάτων, τα οποία έγιναν σταδιακά λαϊκά κόμματα. Όπως το σουπερμάρκετ δε ξέρει ούτε από προλετάρους ούτε από αστούς, αλλά μόνο από καταναλωτές που έχουν να πληρώσουν, έτσι και η κάλπη αναγνωρίζει μόνο πολίτες. Η ζωή των προλετάρων μεσολαβείται από το κράτος όλο και περισσότερο —μέσω των νόμων προστασίας της εργασίας, των κοινωνικών παροχών (οι οποίες χρηματοδοτούνται από το μισθό και την υπεραξία, και άρα εντέλει βασίζονται πάλι στην εργασία των προλετάρων), της κατασκευής κατοικιών, των σχολείων, και —ας μην το ξεχνάμε— των προγραμμάτων επενδύσεων και απασχόλησης. Ενάντια στον αναρχισμό, ο οποίος έβλεπε το κράτος ως αντίπαλο έξω από τον ίδιο, ως μυστική αστυνομία, φυλακή, εν ολίγοις ως βία, οι κρατιστικές τάσεις εντός της εργατικής τάξης με το δίκιο τους έμαθαν να βλέπουν και να αγαπούν ως και δικό τους δημιουργήμα αυτό το κράτος με το προλεταριακό πρόσωπο. Ο Ιταλικός φασισμός φαντάστηκε τον εαυτό

³ *Nullsummenspiel* (zero sum game). Όρος της θεωρίας παιγνίων. Σημαίνει το παιχνίδι στο οποίο το κέρδος του ενός είναι ίσο με τη ζημιά του άλλου, με συνέπεια το αλγεβρικό άθροισμα των δυο αμοιβών να είναι μηδέν.

του ως έθνος προλετάρων, οι εθνικοσοσιαλιστές ανακήρυξαν την πρωτομαγιά σε επίσημη ημέρα αργίας, τα καινούργια βιομηχανικά συνδικάτα πέτυχαν τις μεγαλύτερες κατακτήσεις τους κατά το Νιου-Ντηλ του Ρούσβελτ, ο Στάλιν ανοικοδόμησε την πατρίδα όλων των εργατών, που κάποτε δεν είχαν πατρίδα. Είναι κάτι παραπάνω από σύμπτωση ότι εκεί αναπτύχθηκε μέχρι την τελειότητα ο γραφειοκρατικός έλεγχος της κοινωνίας. Ο προλεταριακός διεθνισμός και η αυτοοργάνωση των εργατών μαράζωναν με το ρυθμό που η κοινωνία κρατικοποιούνταν. Αυτή η κρατικοποίηση έφτασε στο ζενίθ της με την εθνικοποίηση των μαζών και τους δυο παγκόσμιους πολέμους.

5

Η κρίση του 1929 ξεγύμνωσε την αστική ορθολογικότητα και προκάλεσε το απότομο τέλος της χρυσής δεκαετίας του '20 του σοσιαλδημοκρατικού ρεφορμισμού· η καθεστηκυία τάξη στη Γερμανία βρήκε τη σωτηρία της στον καταφανή παραλογισμό της φυλής και στη βία του αυταρχικού κράτους. Πουθενά δεν πραγματώθηκε η αταξική ταξική κοινωνία με πιο γκροτέσκο και βάρβαρο τρόπο από όσο στον εθνικοσοσιαλισμό, "αποστολή" του οποίου ήταν, με τα λόγια του Χίτλερ, το οριστικό ξεπέραςμα της "ταξικής διάσπασης, για την οποία ευθύνονται τόσο ο μαρξισμός όσο και η αστική τάξη". Ακριβώς επειδή [ο εθνικοσοσιαλισμός] άφησε άθικτο τον ταξικό ανταγωνισμό, ως ζήτημα τον μετέθεσε στους Εβραίους, θεωρώντας τους ταυτόχρονα προλεταριακούς-διεθνιστικούς και πλουτοκρατικούς-χρηματοκαπιταλιστικούς σαμποτέρ της Λαϊκής Κοινότητας⁴, και αποπειράθηκε να τον εξορκίσει μέσω της μαζικής δολοφονίας.

Πίσω από αυτό το παρανοϊκό ιδεολογικό κατασκεύασμα, την εικόνα δηλ. του "Εβραίου" ως του μπολσεβίκου που υποκινεί τους Γερμανούς εργάτες με σκοπό να θριαμβεύσει ως χρηματιστής στην παγκόσμια οικονομία, δε βρισκόταν τόσο η ωμή δικτατορία του κεφαλαίου επί της γερμανικής εργατικής τάξης, όσο η πρόθεσή του να την εντάξει σε ένα λαϊκίστικο κοινωνικό κράτος. Παρόλο που κανείς δε μπορεί να αρνηθεί ότι η βία του φασιστικού κράτους στόχευσε αρχικά την εργατική τάξη, είναι αδιαμφισβήτητο ότι κατάφερε να επεκτείνει τη μαζική του βάση σε αυτήν. Σημαντικά τμήματα της εργατικής τάξης εντάχθηκαν στη Λαϊκή Κοινότητα, ως φυλετικά προνομιούχοι δεσμοφύλακες σε εκατομμύρια που εξαναγκάζονταν σε καταναγκαστική εργασία, ως πεζικάριοι του γερμανικού εξολοθρευτικού πολέμου, ως οι ωφελημένοι της "αριανοποίησης". Αυτή η Λαϊκή Κοινότητα από τη σκοπιά των θυμάτων της δεν ήταν ένα ψέμα της προπαγάνδας, αλλά η κόλαση επί γης.

Αν ο Χίτλερ δεν ήταν μια βλάβη του συστήματος, και ο φυλετικο-ιμπεριαλιστικός ληστρικός πόλεμος αποτελούσε τη τελευταία ευκαιρία σωτηρίας του γερμανικού καπιταλισμού, τότε η αποτυχία του εργατικού κινήματος δεν πρέπει να εντοπιστεί στην ελλιπή υπεράσπιση της νομιμότητας απέναντι στη δικτατορία, αλλά τουναντίον στην ανικανότητά του να απελευθερωθεί από την αστική καθεστηκυία τάξη [*Ordnung*], η οποία έτρεχε με όλη της την ορμή προς την άβυσσο του φασισμού. Η ιστορική τραγωδία συνίσταται στο ότι, αφού η σοσιαλδημοκρατία και τα συνδικάτα το 1914 σήκωσαν τη σημαία του σοσιαλσωβινισμού, και το 1918/19 τσάκισαν τις επαναστατικές μειοψηφίες, τώρα έπρεπε να υποταχθούν —ή, και όχι σπάνια, να πέσουν θύματά της— σε μια Λαϊκή Κοινότητα, η οποία θύμιζε σε περισσότερο από ένα σημείο την αντίληψη που είχαν οι ίδιοι για το λαϊκό κράτος —ιδού γιατί η κολακεία των συνδικάτων στους

⁴ *Volksgemeinschaft*. Όρος που χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον από τους εθνικοσοσιαλιστές. Θα μπορούσε να μεταφραστεί και ως "Εθνική Κοινότητα", "Εθνολαϊκή Κοινότητα".

νέους εξουσιαστές δεν ήταν σε καμία περίπτωση μια γκάφα διεφθαρμένων ηγετών. Ήταν ο ίδιος ο ενθουσιασμός τους για τον "πολεμικό σοσιαλισμό" του 1914, την κρατική διεύθυνση της οικονομίας, την εθελοντική εργασία και την εθνική ενότητα, που τώρα στρεφόταν εναντίον τους, καθώς τα συνδικάτα, όσο κι αν είχαν χάσει τη δύναμή τους, συνέχιζαν να αποτελούν οργανώσεις της *εργατικής τάξης*, η οποία τώρα επρόκειτο να ενσωματωθεί *άμεσα* στο κράτος· η εποχή της εξισορρόπησης αντιτιθέμενων συμφερόντων είχε φτάσει στο τέλος της με τη μεγάλη κρίση. Η κομματικο-κομμουνιστική τάση του εργατικού κινήματος, δεν είχε μόνο μεταβληθεί σε οργάνωση ανέργων, και κατά συνέπεια χάσει τη δύναμή της, δε ένωθε μόνο, στηριζόμενη στη σάπια μεταφυσική των ιστορικών νόμων, λαθεμένα σιγουριά για τη νίκη της υποτιμώντας την βαρβαρότητα του ναζισμού, αλλά ήταν εκείνη η τάση που με τις αυταρχικές της δομές και πολιτικές ηλιθιότητες όπως το "*Πρόγραμμα Εθνικής και Κοινωνικής Χειραφέτησης του Γερμανικού Λαού*" (1930), είχε χωρίς να το θέλει συμβάλλει στην εγκαθίδρυση ακριβώς αυτής της βαρβαρότητας, με αποτέλεσμα "οι εθνικιστικές περιπέτειες της Γ' Διεθνούς στη Γερμανία... να ανήκουν στις συνθήκες που συνέβαλαν στη νίκη του φασισμού. Οι εργάτες ωθήθηκαν προς τον φασισμό, αφού [το κομμουνιστικό κόμμα] ανταγωνιζόταν για μια δεκαετία με τον Χίτλερ γύρω από το ποιος εκπροσωπεί τον "πραγματικό εθνικισμό" (*Ομάδα Διεθνιστών Κομμουνιστών [GIK], 1935*).⁵

6

Εξαιρετικά μεγάλης σημασίας για την πορεία του προλεταριακού κινήματος του 20^{ου} αι. είναι το γεγονός ότι η υποτιθέμενα μεγάλη νίκη του το 1917 στη Ρωσία είχε ως αποτέλεσμα η επανάσταση να μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου από κάτι το ποθητό, σε φόβητρο.

Η προεπαναστατική Ρωσία αποτελούνταν από μεμονωμένες προλεταριακές νησίδες πόλεων μέσα σε έναν ωκεανό αγροτικού πληθυσμού. Η διαίρεση της ρωσικής επανάστασης σε ένα "αστικό" (Φλεβάρης) και ένα "προλεταριακό" στάδιο (Οκτώβρης) είναι ιδεολογικού τύπου. Οι κοινωνικές επαναστάσεις κινούνται εντός των δυνατοτήτων που παρέχουν οι εκάστοτε δεδομένες κοινωνικές σχέσεις. Και αυτές δε μεταβάλλονται μέσα σε λίγους μήνες.

Το 1917 ο ρωσικός πληθυσμός εξεγέρθηκε με το σύνθημα "Ψωμί, Γη και Ειρήνη" ενάντια στη βαρβαρότητα και τον παραλογοισμό του πολέμου και των συνθηκών διαβίωσης. Ως στρατιώτες στον πόλεμο, αγρότες και εργάτες μοιράζονταν την ίδια διαταξική μοίρα, και έτσι προκάλεσαν από κοινού την κατάρρευση της στρατιωτικής πειθαρχίας στο μέτωπο. Οι άνδρες επιστρέφοντας στα σπίτια τους διέδιδαν σε ολόκληρη τη χώρα την απειθαρχία ως προς τις αρχές. Παντού αμφισβητούνταν οι κυρίαρχες σχέσεις εξουσίας από τα συμβούλια εργατών, στρατιωτών και αγροτών. Ενώ ένα ριζοσπαστικό τμήμα των εργοστασιακών συμβουλίων προχωρούσε στην απόρριψη των ιεραρχικών δομών λήψης αποφάσεων και τον συντονισμό ανάμεσα στις διαφορετικές επιχειρήσεις, κινούμενο προς την ανάληψη της παραγωγής και διανομής, μαρτυρώντας έτσι την ύπαρξη ενός κομμουνιστικού ρεύματος εντός της εργατικής τάξης, οι επαναστατημένοι αγρότες στην καλύτερη των περιπτώσεων —και σε συμφωνία με τις ιστορικές ιδιαιτερότητες της ρωσικής αγροτικής κοινότητας— δημιουργούσαν αυτόνομες μεταξύ τους, αυτόνομες κολλεκτίβες, κίνηση που

⁵ Οι συγγραφείς παραθέτουν από το κείμενο του Πάουλ Μάτικ "Οι διαφορές ανάμεσα στη Λούξεμπουργκ και τον Λένιν" [*Die Gegensätze zwischen Luxemburg und Lenin, 1935*] που δημοσιεύτηκε από την ομάδα GIK.

συνεπαγόταν την εξάλειψη των πόλεων και την επιστροφή σε προκαπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Κανένα από τα δυο κινήματα δεν ήταν σε θέση να διασφαλίσει τη συνολική κοινωνική αναπαραγωγή. Το μπολσεβίκικο κόμμα εκπλήρωσε ως κρατική εξουσία το παραπάνω καθήκον, οργανώνοντας αυταρχικά την οικονομική επιβίωση, και μάλιστα εναντίον τόσο των εργατών όσο και των αγροτών. Μόνο η επέκταση της προλεταριακής επανάστασης στην υπόλοιπη Ευρώπη θα μπορούσε να ανακόψει αυτή την αντικομμουνιστική τάση.

Η εξουδετέρωση των εργοστασιακών συμβουλίων και το τσάκισμα του αγροτικού κινήματος —ιδίως εκείνου του τμήματος που βρισκόταν υπό την ηγεσία του Μάχνο— δεν είχε ως αποτέλεσμα την εξάλειψη των ριζοσπαστικών αιτημάτων και στόχων· αντίθετα, οδήγησε στην ενσωμάτωσή τους σε διαστρεβλωμένη μορφή στη σοβιετική κοινωνία. Ως αντίδραση προς την τάση κοινωνικοποίησης και μετασχηματισμού της παραγωγικής διαδικασίας ήρθε η κρατικοποίηση των εργοστασίων και η στρατιωτικοποίηση και τηλορικοποίηση της εργασίας. Αποτελεί κάτι σαν θεωρητικό αστέιο ότι οι τροτσκιστές, που ορθώς απέρριπταν την ιδεολογία του "σοσιαλισμού σε μια χώρα" υποστήριζαν ότι, στη Ρωσία, καθώς οι σχέσεις ιδιοκτησίας αντιστοιχούν ήδη στον κομμουνισμό, η "πολιτική" επανάσταση ήταν αρκετή. Όμως αποτελεί ένα μάλλον μακάβριο αστέιο, πως εκείνος που πάλεψε ενάντια στη σταλινική γραφειοκρατία υπέρ της εργατικής δημοκρατίας, λίγα χρόνια πριν, φορώντας τη στολή του αρχηγού του κόκκινου στρατού, έπιγε στο αίμα όποια αντίσταση αγροτών, εργατών, στρατιωτών εμφανιζόταν. Από την άλλη, μεταβάλλουμε την Κροστάνδη σε κάτι το μυθολογικό όταν κάνουμε αναφορά μόνο στο αίτημα για συμβουλευτική δημοκρατία ενάντια στην κομματική δικτατορία, και αφήνουμε στην άκρη το όχι και τόσο επαναστατικό αίτημα της "ελεύθερης" ανταλλαγής εμπορευμάτων ανάμεσα σε πόλεις και ύπαιθρο. Αμέσως μετά την καταστολή της εξέγερσης το μπολσεβίκικο κόμμα υιοθέτησε αυτό το οικονομικό αίτημα και το πραγματοποίησε με τη μορφή της "Νέας Οικονομικής Πολιτικής" (NEP). Επιβάλλοντας σε όλους την καταναγκαστική εργασία, διασφαλίστηκε και το ψωμί —χειρότερης ποιότητας— για όλους. Το αίτημα για γη πραγματοποιήθηκε μέσω της κρατικής επιβολής της κολλεκτιβοποίησης. Η ειρήνη επιβλήθηκε βίαια με τη μορφή της κοινωνικής ηρεμίας. Τα ταξικά συμφέροντα μετατράπηκαν σε εθνικά. Η ταξική πάλη εξυμνήθηκε με την διαστρεβλωμένη [αντεστραμμένη, *verkehrten Form*] μορφή του μεγάλου πατριωτικού πολέμου και της αντιφασιστικής ιδεολογίας. Η διεθνιστική στάση των μπολσεβίκων, πρώτα-πρώτα κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, τους εντάσσει στο επαναστατικό στρατόπεδο. Και εκεί θα παρέμεναν στην περίπτωση που είχε ξεσπάσει μια προλεταριακή επανάσταση στη δυτική Ευρώπη. Όμως η αντίληψη που είχαν για το κόμμα, και η δυσπιστία τους μπροστά στη δύναμη κομμουνιστική συμπεριφορά της τάξης όπως αυτή προκύπτει από τη δυναμική της ταξικής πάλης, μαρτυρούσαν, ήδη πριν την επανάσταση, μια αυταρχική αντίληψη για τον κομμουνισμό. Από την άλλη ο επιφανειακός αντιλενινισμός, που θεωρεί το μπολσεβίκικο κόμμα ως την αιτία που απέτυχε η κομμουνιστική επανάσταση, ξεχνά ότι και για την περίπτωση των μπολσεβίκων, ισχύει η αρχή που λέει ότι το κοινωνικό είναι καθορίζει τη συνείδηση. Είναι δε ανίκανος να συνειδητοποιήσει πόσο ο ίδιος είναι προσκολλημένος στην ιδέα ότι μια παντοδύναμη ηγεσία μπορεί να κατευθύνει την ιστορική εξέλιξη κατά βούληση. Κανείς δε μπορεί να πει ποια θα ήταν η έκβαση των πραγμάτων αν οι κοινωνικές συγκρούσεις έπαιρναν άλλο δρόμο. Όμως, εκ του ιστορικού αποτελέσματος, έχουμε τη δυνατότητα να συμπεράνουμε ότι η κομματική δικτατορία αποτελούσε μια από τις εναλλακτικές που ήταν συμβατές με τις εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες του έτους

1917, στην οποία μπορούμε να δώσουμε το χαρακτηρισμό "πρωταρχική συσσώρευση": η κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση των αγροτικών μαζών της Ρωσίας στην παγκόσμια αγορά μέσω της εκβιομηχάνισης και της γενίκευσης της μισθωτής εργασίας. Έτσι, εντέλει το ιστορικό επίτευγμα της ρωσικής επανάστασης συνίσταται στον οργουελιανό εξωραϊσμό ενός καθεστώτος τρομοκρατίας, ως σοβιετική εξουσία συν εξηλεκτρισμός.

7

Η ρωσική επανάσταση εντάχθηκε στη μυθολογία του εργατικού κινήματος ως η επιτομή της κοινωνικής επανάστασης. Οι επαναστατικές εξεγέρσεις που συνέβησαν μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου είχαν ως αιτία και τον ενθουσιασμό που προκάλεσε η ρωσική επανάσταση. Η ανοιχτή τους καταστολή και η σταδιακή διάβρωση των χειραφετητικών τάσεων στη Ρωσία αλληλεπίδρασαν, ισχυροποιώντας οι μεν τη δε και αντίστροφα. Μένει το προφανές παράδοξο: την ώρα που στην καπιταλιστικά ανεπτυγμένη Δύση οι επαναστάσεις ήταν καταδικασμένες σε αποτυχία και μόνο ο ρεφορμισμός έμοιαζε να έχει μέλλον, σε μια σχετικά καθυστερημένη χώρα σταθεροποιούνταν η εικόνα μιας νικηφόρας βίαιης ανατροπής. Η ρωσική επανάσταση λειτούργησε κατά πρώτο λόγο ως σημείο αναφοράς και "βιβλίο οδηγιών" για τις εκσυγχρονιστικές τάσεις των αντιαποικιακών και αντιιμπεριαλιστικών κινήματων του Τρίτου Κόσμου, όπου ο "μαρξισμός-λενινισμός" μεταβλήθηκε σε ιδεολογία της ριζοσπαστικής αστικής τάξης και διανόησης. Η σοβιετική Ρωσία αναδείχθηκε σε πρότυπο για τα σχέδια εθνικής ανάπτυξης των χωρών της περιφέρειας κατά την εποχή του ιμπεριαλισμού. Στη Δύση ο κόκκινος Οκτώβρης λειτούργησε είτε ως ελπίδα, μετατρέποντας ένα κομμάτι των εργατών σε εργαλεία της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, είτε ως μπαμπούλας, αποτρέποντας κάθε σκέψη υπέρβασης του καπιταλισμού.

8

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το παλιό, το προσανατολισμένο προς το κράτος εργατικό κίνημα έπαψε να έχει την εντύπωση ότι κινείται προς την υπέρβαση του υπάρχοντος. Τα ριζοσπαστικά ρεύματα από την άλλη παντού τσακίστηκαν, διαλύθηκαν, απορροφήθηκαν. Όσο το εργατικό κίνημα απονεκρώνεται ως ο υποτιθέμενος φορέας μιας νέας κοινωνίας, τόσο ισχυροποιείται ως η γραφειοκρατική αναπαράσταση του προλεταριάτου εντός της αστικής κοινωνίας. Μιας αστικής κοινωνίας που έχει πια μπροστά της ακόμα λίγες πετυχημένες δεκαετίες, ίσως τις καλύτερες της, στις οποίες τα μεν καθεστώτα της ελεύθερης Δύσης θα λειτουργούν σαν ένας ιδανικός γενικός σοσιαλδημοκράτης, οι δε κομμουνιστές ως οι σκληροπυρηνικοί σοσιαλδημοκράτες. Τα συνδικάτα θα πετυχαίνουν διψήφιες αυξήσεις μισθών, και τα παιδιά των εργατών δε θα καταλήγουν κατ' ανάγκη στο εργοστάσιο, όπου πέρασε τη ζωή του ο πατέρας, και συχνά και η μητέρα τους. Οι κοινωνιολόγοι θα ανακηρύξουν το τέλος της ταξικής κοινωνίας.

9

Αποτελεί καθαρό μυστικισμό η ερμηνεία αυτής της πορείας του εργατικού κινήματος ως αποτέλεσμα "προδοσιών των εργατών", ως μια ιστορία δωροδοκιών και αποστασιών, που οδήγησαν στην παρέκκλιση από το σωστό δρόμο. Όπως η γερμανική σοσιαλδημοκρατία τσάκισε τους σπαρτακιστές το 1918/19, έτσι και το 1936/37 ο

σταλινισμός διέλυσε την κοινωνική επανάσταση της Ισπανίας. Αμφότεροι στηρίχθηκαν σε μάζες πιστών προλεταρίων. Το προλεταριάτο δεν έχει μια κάποια επαναστατική ουσία [Wesen], την οποία μονάχα οι ρεφορμιστικές δολοπλοκίες ξανά και ξανά αποτρέπουν από το να ξεσπάσει με όλη της την ισχύ. Μόνο το κίνημα της συντριπτικής πλειοψηφίας των μισθωτών μπορεί να ανατρέψει την κοινωνία. Όμως μόνο οπαδοί της μεταφυσικής, που έχουν ψυχικά ανάγκη από κάπου να πιαστούν, θεοποιούν γι' αυτόν το λόγο το προλεταριάτο ως "επαναστατικό υποκείμενο". Όπως οι προλεταριοί αγωνίζονται, έτσι και είναι· και μέχρι σήμερα οι αγώνες τους ούτε μια φορά δεν οδήγησαν πέραν της ταξικής κοινωνίας, αλλά πάντα βαθύτερα εντός της.

Αυτή η ενσωμάτωση δεν εκμηδενίζει επουδενί τη δυνατότητα της επανάστασης, που σύμφωνα με το θρύλο ήταν εφικτή μόνο κατά τη λεγόμενη χρυσή εποχή του φιλελευθερισμού, τότε που συγκρούονταν εξαγριωμένοι εργάτες και βαρόνοι του κεφαλαίου, η δε βιομηχανία της κουλτούρας και το κράτος πρόνοιας δεν είχαν ακόμα εμφανιστεί. Σε αυτή τη μελαγχολική ιστορία της πτώσης δε γίνεται να αντιπαραθέσουμε μια φιλοσοφία της ιστορίας που να μιλά για μια αναπόφευκτη ανοδική πορεία. Η υλιστική σύλληψη της ιστορίας εμπεριέχει την υπόθεση ότι τα πράγματα θα μπορούσαν να είχαν έρθει αλλιώς, ότι η έκβαση των ταξικών αγώνων θα μπορούσε να είναι διαφορετική. Ο τρόπος που βλέπουμε την ιστορία εξαρτάται κατ' ανάγκη από την περαιτέρω πορεία της ίδιας της ιστορίας, στην οποία η διαλεκτική καταστολής και χειραφέτησης δεν έχει σταματήσει να υφίσταται.

10

Ένας παλιότερος ριζοσπάστης κάποτε είχε κάνει την εξής σαρκαστική παρατήρηση: "Οι κομμουνάροι εκτελέστηκαν ένας προς έναν για να μπορεί ο καθένας μας να έχει τη δυνατότητα να αγοράσει ένα high-end στερεοφωνικό της Φίλιπς." Η επιτυχία της πορείας του κράτους πρόνοιας οφείλεται στο ότι εκπληρώνει μια *πραγματική* ανάγκη του προλεταριάτου: την ανάγκη για μια ζωή που να μην κρέμεται από την πετυχημένη πώληση της εργατικής δύναμης. Η επέκταση του κράτους πρόνοιας και η γιγάντια άνοδος των παραγωγικών δυνάμεων που ακολούθησαν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, έδωξαν για αρκετό καιρό τους εξαθλιωμένους από το προσκήνιο σε Ευρώπη και τμήματα της Βόρειας Αμερικής. Έστειλαν στα ύψη τις υλικές αξιώσεις της τάξης-δύχως-ιδιοκτησία, κάτι που σήμερα έχει γίνει αιτία (συνεχίζοντας μια σεβαστή παράδοση) να γκρινιάζουν σε όλους τους τόνους οι αστοί ιδεολόγοι.

Όταν οι ίδιοι ιδεολόγοι εξυμνούν το άτομο, και μέμφονται κάθε ασήμαντη υπηρεσία κοινωνικής πολιτικής ως σοσιαλισμό, που δήθεν το διαλύει, δεν πέφτουν μόνο στο ίδιο σφάλμα —αλλά με αντεστραμμένο πρόσημο— με εκείνη τη σοσιαλδημοκρατική φράζια του γερμανικού κοινοβουλίου που κατά το 1880 έβλεπε στην κοινωνική νομοθεσία την απαρχή του σοσιαλισμού, αλλά επιπλέον παραγνωρίζουν ότι το σύγχρονο άτομο σε σημαντικό βαθμό οφείλει την ίδια του την ύπαρξη στο κράτος, που παρέχει τις ελάχιστες προϋποθέσεις για την εντός των ορίων της εμπορευματικής κοινωνίας ανάπτυξή του. Βεβαίως, επίδομα ανεργίας, κοινωνικές παροχές, επίδομα ασθενείας, συντάξεις, εισήχθησαν με σκοπό ο εφεδρικός στρατός των ανέργων να μπορεί να διατηρείται ανάμεσα σε δυο οικονομικούς κύκλους, και ακόμη για να κρατιέται η τάξη υπό έλεγχο, να μην εγκαταλείπεται στην τύχη της, καθώς και για να προστατεύεται η αστική καθεστηκυία τάξη από την εγκληματικότητα και την εξέγερση. Όμως έκανε για πολύ κόσμο εφικτή μια ζωή πέραν της μισθωτής εργασίας, με τρόπο που αυτή η ζωή να μην ταυτίζεται με την έσχατη ανέχεια.

Οι παρεμβάσεις του κράτους στην παραγωγή που αποσκοπούσαν στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας του προλεταριάτου, όπως η εισαγωγή του ελάχιστου μισθού ή η νομοθετική οριοθέτηση της εργάσιμης ημέρας, λειτουργούσαν ως προστασία από την υπερεκμετάλλευση και διασφάλιζαν την αναπαραγωγή της τάξης, ούτως ώστε οι καπιταλιστές να μπορούν να την εκμεταλλεύονται και στο μέλλον. Από την άλλη αυξήθηκε απίστευτα η πιθανότητα να ξεπεράσει κανείς τα 60, αντί να πεθάνει από τα 30, έχοντας ξοδέψει τη ζωή του στο εργοστάσιο. Η μειωμένη φυσική φθορά έδωσε στην εργατική τάξη τη δυνατότητα για πρώτη φορά να σκεφτεί τα συμφέροντά της.

Ακόμη και η καθολική υποχρεωτική εκπαίδευση εισήχθη για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της σύγχρονης διαχείρισης, ώστε ο καθένας, ακόμα κι αν ζει στη πιο απομακρυσμένη περιοχή, να έχει τη δυνατότητα να διαβάζει τα κρατικά διατάγματα, να υπογράφει συμβόλαια ως ελεύθερος μισθωτός εργάτης, και να λειτουργεί ως ο εμποράκος του εμπορεύματος εργατική δύναμη. Όμως έτσι οι μάζες μορφώθηκαν, άρχισαν να διαβάζουν θεωρητικά κείμενα, να ενημερώνονται και να ενημερώνουν συλλογικά και σε μακρινές αποστάσεις, κάτι για το οποίο μαρτυρούν και οι πολλές και διάφορες εφημερίδες του παλιού εργατικού κινήματος. Τέλος, κατά το δεύτερο μισό του αιώνα που πέρασε, εμφανίστηκε σε πρωτόγνωρο βαθμό η δυνατότητα της ανώτατης εκπαίδευσης για τη νέα γενιά του προλεταριάτου. Μια κριτική της ενσωμάτωσης της τάξης δε μπορεί να μη λάβει υπόψη της αυτά τα ζητήματα, που είχαν να κάνουν και με τα συμφέροντα του προλεταριάτου, και τα οποία δεν παραχωρήθηκαν απλά από το κράτος, αλλά κερδήθηκαν με αγώνες.

II

Στους διαχωρισμούς που ενισχύθηκαν από τη θριαμβευτική πορεία του καπιταλισμού ανήκει και ο διαχωρισμός ανάμεσα στις σφαίρες παραγωγής και αναπαραγωγής. Είναι ένας διαχωρισμός έμφυλα κωδικοποιημένος, που, συνοδευόμενος από όλων των ειδών τις ανθρωπολογικές ή βιολογικές ιδεολογίες νομιμοποίησης, υψώθηκε με τη μορφή της αστικής οικογένειας σε κυρίαρχο κοινωνικό μοντέλο. Παρόλο που κατά τον 19^ο αι. και τις αρχές του 20^{ου} η μεγάλη πλειοψηφία [των οικογενειών] εξαρτώταν και από το εισόδημα των γυναικών —και συχνά και των παιδιών—, το ιδεώδες της έμφυλης διαίρεσης της εργασίας όπου αυτός που κερδίζει το ψωμί είναι άντρας, επιβλήθηκε και στον προλεταριακό χώρο.

Η καθολικότητα που επικαλείται με τις διακηρύξεις των δικαιωμάτων του πολίτη και του ανθρώπου η αστική τάξη, όπως παρατήρησαν διορατικές γυναίκες κριτικοί της εποχής όπως η Olympe de Gouge ή η Mary Woolstonecraft, ήταν αρχικά στο μέγιστο βαθμό μερική, επειδή το φιλελεύθερο άτομο, του οποίου εξυμνείται η γέννηση, είναι αρσενικού γένους. Για την οξυδέρκειά της, η de Gouge ανταμείφθηκε με μια δημόσια εμφάνιση —στη γκιλοτίνα.

Οι γυναίκες στις μητροπόλεις της Δύσης μέχρι το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα ήταν αποκλεισμένες τόσο από τη μόρφωση στα δημόσια σχολεία και πανεπιστήμια και τη συμμετοχή στην πολιτική ζωή, όσο και από το δικαίωμα στην ιδιωτική ιδιοκτησία — και έπρεπε να παλέψουν για να τα κερδίσουν. Το δεύτερο κύμα του γυναικείου κινήματος που πήρε μορφή προς το τέλος της δεκαετίας του '60, έβαλε στο στόχαστρο, μαζί με το δικαίωμα στην ιατρική αυτοδιάθεση του γυναικείου σώματος, πχ. με τη μορφή της νομοθεσίας για την έκτρωση, πρώτα και κύρια τις υπόγειες, ιδιωτικές μορφές της καταπίεσης των γυναικών. Κατά τη πορεία της θεσμοποίησής του πάλεψε για νόμους που δεν είχαν τόσο να κάνουν με την ισότητα των φύλων, όσο με

τα έμφυλα αδικήματα, όπως η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας και ο βιασμός εντός του γάμου.

Από μια οπτιμιστική σκοπιά θα μπορούσαμε να πιστέψουμε ότι πάνω σε αυτή τη βάση, η χειραφέτηση των γυναικών και αναβάθμισή τους σε αστικό υποκείμενο έχει ολοκληρωθεί. Οι υλικές βάσεις για τη διαιώνιση των ιεραρχικών έμφυλων σχέσεων έχουν ως επί το πολύ πάψει να υφίστανται: στο μεταξύ, οι εγκυμοσύνες μπορούν πια να σχεδιαστούν, και έτσι δεν αποτελούν από τη σκοπιά του κεφαλαίου ένα μη-υπολογίσιμο ρίσκο, και, τουλάχιστον στις μητροπόλεις, η ατομική αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης επιτυγχάνεται με τη μορφή του εμπορεύματος. Πράγματι, η ανεκτικότητα για τρόπους ζωής που δεν αντιστοιχούν στο παραδοσιακό αστικό μοντέλο οικογένειας έχει αυξηθεί σημαντικά, αν και οι φωνές "πίσω στην κουζίνα" που ακούγονται σε καιρούς κρίσης, οι εκκλήσεις για δημογραφική άνοδο, το κάλεσμα στις γυναίκες ακαδημαϊκούς για περισσότερα παιδιά, ή μια ματιά στα διάφορα διευθυντικά στρώματα λένε μια διαφορετική ιστορία. Σήμερα οι γυναίκες είναι εκτεθειμένες σε όλα τα βάσανα ενός κατόχου εργατικής δύναμης, όμως κατά μέσο όρο κερδίζουν σημαντικά λιγότερα από τους άντρες, απασχολούνται συχνότερα σε μερική απασχόληση, και κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών. Η αλματώδης άνοδος των υπηρεσιών κατά τις τελευταίες δεκαετίες οφείλεται και στην ισχυροποιημένη καπιταλιστικοποίηση της σφαίρας αναπαραγωγής. Όμως, όπως και πριν, το συντριπτικά μεγάλο κομμάτι της απλήρωτης αναπαραγωγικής εργασίας επιτελείται από γυναίκες που, κατά το λεγόμενο, "επιβαρύνονται διπλά".

Ακόμη, η παραγωγή ιδεολογίας γύρω από τις διαφορές των φύλων και τις ιδιότητες και ικανότητες που υποτίθεται ότι προκύπτουν από αυτές δεν έχει πάψει επουδενί να λειτουργεί. Η κοινωνιολογία, που ανάγει κάθε συνήθεια στους κυνηγούς και τους τροφосуλλέκτες βιώνει μια νέα άνθηση, και αποτελεί συστατικό στοιχείο της καθημερινής συνείδησης. Το ζήτημα του αν η απελευθέρωση του ανθρώπου από την ταξινόμησή του στη βάση συνόλων χρωμοσωμάτων μπορεί ακόμα να επιτευχθεί εντός της αστικής κοινωνίας, εξαρτάται και από την ανθεκτικότητα αυτών των ιδεολογιών.

12

Ο αναπτυγμένος καπιταλισμός μπορεί να εμφανίζεται ως αταξικός, επειδή η μια πλευρά του ταξικού ανταγωνισμού έχει γίνει αφηρημένη, και η άλλη διάχυτη. Κατά τρόπο ειρωνικό, αυτό έχει προκαλέσει τη σύγχυση τόσο σε εκείνους που τάσσονται υπέρ, όσο και σε εκείνους που περιφρονούν την ταξική πάλη. Οι τελευταίοι, που έχουν αυτοονομαστεί Κριτικοί της Αξίας [*Wertkritiker*], μένουν αδέξια προσκολλημένοι στην επιφάνεια της κοινωνίας, στην πραγματική φαινομενικότητα της σφαίρας της κυκλοφορίας, στην οποία πράγματι περιφέρονται μόνο αδιαφοροποίητα αστικά υποκείμενα. Ο αποχαιρετισμός στο προλεταριάτο από την Κριτική της Αξίας υψώνει το τέλος του ως ανατρεπτικού φορέα στην κατηγορία της μη αναστρέψιμης ιστορικής νομοτέλειας. Μόνη παρηγοριά μένει η προοπτική μιας χρόνο με το χρόνο εκ νέου άμεσα επικείμενης κατάρρευσης του εμπορευματικού συστήματος — Αμήν.

Μερικοί συμπαθούντες της ταξικής πάλης από την άλλη, έχουν διαλύσει την αντικειμενική έννοια της τάξης σε μια υποκειμενιστική παράσταση, κατά την οποία η τάξη αυτοδημιουργείται τρόπον τινα εκ του μηδενός στην πράξη του αγώνα· η τάξη είναι μια "ανοιχτή έννοια", και όλα τα άλλα είναι "κοινωνιολογίες". Μια "ανοιχτή" έννοια όμως είναι προφανώς μια ακαθόριστη έννοια· δηλαδή δεν είναι καθόλου έννοια. Διαδεδομένη είναι επίσης και η πιο μετριοπαθής ιδέα ότι η τάξη είναι μια σχέση, και άρα κάτι που δεν καθορίζεται αντικειμενικά. Όμως είναι σχέση τινας;

Η ταξική σχέση είναι η σχέση ανάμεσα στο κεφάλαιο και τις προλεταριοποιημένες μάζες, η σχέση ανάμεσα στην αυτοαξιοποιούμενη αξία και την εργατική δύναμη. Βεβαίως το κεφάλαιο καθόσον δεν είναι ένα "αυτόματο υποκείμενο", δηλ. καθόσον δε μπορεί να κάνει τίποτα από μόνο του, έχει ανάγκη από κάποια όντα με βούληση και συνείδηση, μέχρι τώρα ανθρώπους, τα οποία οργανώνουν την αξιοποίησή του στη βάση των συμφερόντων τους. Τούτο δε σημαίνει ότι το κεφάλαιο είναι κατ' ανάγκη δεμένο με τους καπιταλιστές. Η αστική τάξη είναι αναμφίβολα ολοζώντανη και με εξαιρετική ταξική συνείδηση, όμως δεν είναι η έσχατη αιτία της κοινωνικής δυστυχίας. Κάθε ποσότητα χρήματος είναι δυνητικά κεφάλαιο, και γίνεται τέτοιο όταν αντί να σπαταληθεί στην κατανάλωση εισάγεται στην παραγωγή. Έτσι, κάποιοι έξυπνοι επιχειρηματίες σκέφτηκαν να πληρώνουν το προσωπικό τους εν μέρει με μετοχές· δεν είναι μικρός ο αριθμός των hedge funds που αξιοποιούν τα αποθεματικά των συντάξεων των Αμερικανών προλετάρων, οι οποίοι "αφήνουν τα χρήματά τους να αυγατίζουν"⁶, όπως είναι η φετιχιστική περιγραφή του γεγονότος ότι κάποιος μπορεί δυνάμει του χρήματός του να διαφεντεύει την ξένη εργασία. Αυτός ο τρόπος τινά πανδημοκρατικός χαρακτήρας του κεφαλαίου έχει ως προϋπόθεση αυτό που στο κοσμοαντίληψη των ιδεολόγων υποτίθεται ότι απορρίπτει: την ύπαρξη προλεταριοποιημένων μαζών, δηλ. την ύπαρξη ατόμων που πρέπει να πουλήσουν τον εαυτό τους στην αγορά, ούτως ώστε το κεφάλαιο μέσω της εργασίας και υπερεργασίας τους να μπορεί να αξιοποιηθεί. Παρόλο που η καπιταλιστική ταξική κοινωνία, σε αντίθεση με τους προκατόχους της, ζει ακριβώς από την κατ' αρχήν διαπερατότητα των ορίων των τάξεων, ο προλετάριος μικρομέτοχος δε τα βγάζει πέρα καλύτερα από τους περισσότερους λαντζιέρηδες.

Αυτή η προλεταριακή ύπαρξη σήμερα φαίνεται να μην είναι απτή πουθενά, ακριβώς επειδή βρίσκεται σχεδόν παντού. Η καθολική επικράτηση της μισθωτής εργασίας, η οποία ολοκληρώθηκε παράλληλα με τη διάλυση του παλιού κόσμου των εργατών⁷, ωθεί τους αγρότες στο περιθώριο της σκηνής της ιστορίας, προλεταριοποιεί πρώτα τους μισθωτούς εργαζόμενους και μετά τους διανοητικούς εργάτες, και στα κέντρα της καπιταλιστικής ανάπτυξης δε φέρνει αντιμέτωπες δυο καλά διακριτές ταξικές καταστάσεις, αλλά μια τεράστια πλειάδα από διαφοροποιήσεις· μια κατάσταση που έρχεται κουτί στους διάφορους κοινωνικούς αναλυτές, που αισθάνονται χαρούμενοι, καθώς λόγω του μεγάλου αριθμού των δέντρων δε χρειάζεται πια να ασχολούνται με το δάσος. Έτσι, στο εδώ και το τώρα, η τάξη δε χαρακτηρίζει έναν κάποιο συλλογικό φορέα με δυνητικά ανατρεπτικές βλέψεις, αλλά μονάχα την ως επί το πολύ γενικευμένη ανάγκη να πρέπει κανείς να πουλά την εργατική του δύναμη στο κεφάλαιο (μια ανάγκη στην οποία τα διευθυντικά στελέχη, αν και πρώην μισθωτοί, το λιγότερο μετά από δυο χρόνια στο ΔΣ δεν υπόκεινται σχεδόν καθόλου). Όπως η αξία και η υπεραξία δε χρειάζεται να είναι ενσάρκωμένες σε ένα κάποιο ορισμένο εμπόρευμα, έτσι και η έννοια της τάξης δε χρειάζεται να είναι κατ' ανάγκη συνδεδεμένη με τη σωματική εργασία, ένα υλικό προϊόν ή έναν χώρο παραγωγής όπως το εργοστάσιο. Δε χρειάζεται να έχει κανείς καλή γνώμη για το φαιδρό πλήθος της άυλης παραγωγής του καθηγητή Νέγκρι, ούτε να είναι φιλικά διακείμενος προς τα αριστερά-ακαδημαϊκά σχήματα του φορντισμού (όλοι στα εργοστάσια) ή του μεταφορντισμού (όλοι στο σπίτι μπροστά στον Η/Υ) για να αναγνωρίσει στην "κεντρικότητα του εργοστασίου" μια στενή έννοια της τάξης, από την οποία δε θα προκύψει τίποτα, και σίγουρα όχι η τελική αναμέτρηση. Σε παγκόσμια κλίμακα η

⁶ Κατά λέξη " αφήνουν τα χρήματά τους να δουλεύουν μόνα τους" (ihr Geld für sich arbeiten lassen)

⁷ Δες την υποσημείωση #1.

βιομηχανική εργατική τάξη δεν ελαττώνεται, όμως ούτε ταυτίζεται με την έννοια του προλεταριάτου.

II. Η αυτοκατάργηση του προλεταριάτου

13

Ο ταξικός ανταγωνισμός είναι εγγεγραμμένος στα ίδια τα θεμέλια της κοινωνίας. Αυτό δε σημαίνει ότι νομοτελειακά θα την τινάξει στον αέρα. Οι εξατομικευμένοι πωλητές εργατικής δύναμης βιώνουν ξανά και ξανά το γεγονός ότι, αν δε θέλουν να καταλήξουν εντελώς στον πάτο, πρέπει να συνασπίζονται και να παλεύουν· οι συνθήκες της εκμετάλλευσης πρέπει να βρίσκονται διαρκώς υπό διαπραγμάτευση, και μόνο η ένωση κάνει κάποιους μεμονωμένους εργάτες εδώ κι εκεί να ξεπερνούν τον αναμεταξύ τους ανταγωνισμό. Όμως η θρυλική μετάβαση από την "τάξη καθ'αυτήν" στην "τάξη δι'εαυτήν" δε γίνεται να συντελεστεί μέσω των άμεσων συμφερόντων, μέσω της γενίκευσης κάποιων αιτημάτων. Τα άμεσα συμφέροντα, τα αιτήματα, παραμένουν πάντα εξαρτημένα από το κεφάλαιο, και κατά συνέπεια από ό,τι επιβάλλει στο προλεταριάτο τη διάσπαση ως τη φυσική του κατάσταση. Η ταξική συνείδηση δε συνίσταται στη συνείδηση του ανήκειν σε μια τάξη, αλλά στη συνείδηση της ανάγκης κατάργησης των τάξεων. Η επανάσταση δεν είναι η νίκη των μισθωτών εργατών επί της αστικής τάξης, αλλά η αυτοκατάργηση του προλεταριάτου. "Οι μισθωτοί μπορούν να συνενωθούν σε "τάξη δι'εαυτήν" μόνο για να καταργηθούν ως τάξη, μέσω της ολικής άρνησης της διαχωριστικής ατομικής ιδιοκτησίας, μέσω του συμφέροντος που επιτάσσει όχι απλά την κατάληψη των μέσων παραγωγής, των επιχειρήσεων, αλλά την κατάληψη της κοινωνικής αναπαραγωγικής διαδικασίας στην ολότητά της (και αυτό σημαίνει κατ' ανάγκη: σε παγκόσμια κλίμακα)." (Βέρνερ Ίμχοφ)

Η κοινωνικοποίηση του κεφαλαίου παραμένει μια αντιφατική διαδικασία: συνδέει τους ανθρώπους ενώ τους διαχωρίζει. Η μορφή-αξία του προϊόντος της εργασίας δεν είναι άλλο από έκφραση και διαμεσολάβηση της θεμελιακότερης αντίφασης της αστικής κοινωνίας: η εργασία είναι κοινωνική, δηλαδή είναι παραγωγή για άλλους, και ταυτόχρονα μη-κοινωνική, δηλαδή είναι εργασία που συντελείται μέσα στα πλαίσια επιχειρήσεων που παράγουν διαχωρισμένα η μια από την άλλη, και ενάντια η μια στην άλλη, και που μόνο μέσω της ανταλλαγής αποκτούν κοινωνική ισχύ. Αν οι προλετάριοι μείνουν στην κατάληψη των εργοστασίων που δουλεύουν, διατηρώντας ανάμεσα σε αυτά τις σχέσεις ανταλλαγής, θα φορτωθούν κατά κάποιον τρόπο οικειοθελώς όλες τις αντιφάσεις της εμπορευματικής παραγωγής. Η χειραφέτηση δεν είναι τίποτα λιγότερο από το μετασχηματισμό της παγκόσμιας αγοράς σε μια παγκόσμια κομμούνια, όπου η ιδιωτική ιδιοκτησία θα έχει δώσει τη θέση της στην από κοινού ρύθμιση της ζωής.

Όμως δεν πρέπει να φορτώσουμε στην επανάσταση τη ψευδή υπόσχεση ότι θα μετατρέψει το βασίλειο της αναγκαιότητας σε παιχνίδι και ευχαρίστηση· αυτό δε σημαίνει ότι το βασίλειο της αναγκαιότητας θα συνεχίσει να υφίσταται στη σημερινή του αφηρημένη αντίθεση με το βασίλειο της ελευθερίας, από το οποίο έχει αφαιρεθεί κάθε δυνατότητα διαμόρφωσης του κόσμου. Η αποφασιστικής σημασίας πρόοδος συνίσταται στο να μπορέσουμε να δούμε το στόχο της εν γένει παραγωγής ως δικό μας στόχο. Με τη συγκρότηση αυτής της έλλογης καθολικότητας παύει να υφίσταται η βάση του κράτους, που δε μπορεί να επιβάλλει παρά μια ψευδή, καταπιεστική καθολικότητα στη βάση των ανταγωνιστικών ιδιωτικών συμφερόντων. Με τα λόγια ενός οξυδερκούς

φίλου της αταξικής κοινωνίας, "μόνον όταν ο πραγματικός, ατομικός άνθρωπος απορροφήσει τον αφηρημένο πολίτη, και μεταβληθεί στην εμπειρική του ζωή, την ατομική του εργασία, τις ατομικές του σχέσεις, σε ειδολογικό-ον⁸ μόνον όταν αναγνωρίσει και οργανώσει τις δυνάμεις του ως κοινωνικές δυνάμεις, με συνέπεια η κοινωνική δύναμη να πάψει να υπάρχει διαχωρισμένη με τη μορφή της πολιτικής δύναμης, μόνον τότε θα ολοκληρωθεί η ανθρώπινη χειραφέτηση." (Μαρξ, *Για το Εβραϊκό Ζήτημα*)

14

Η αυτοκατάργηση του προλεταριάτου είναι κατά συνέπεια ασύμβατη με τη δικτατορία του. Κάθε νέα απόπειρα χειραφέτησης θα έχει να αντιμετωπίσει την ένοπλη αντίδραση, η οποία, αν κρίνουμε από το παρελθόν, τείνει να μένει ανεπηρέαστη από έναν λόγο ελεύθερο από εξουσία. Το σύνθημα της δικτατορίας του προλεταριάτου δεν εξαντλείται σε αυτή την κοινοτοπία· στοχεύει στην ανοικοδόμηση μιας σοσιαλιστικής μεταβατικής κοινωνίας. Από όλους τους ανθρώπους ήταν ο Μαρξ εκείνος που, ενάντια στον Μπακούνιν, δέσμευσε την Α' Διεθνή με το σύνθημα της "κατάκτησης της πολιτικής εξουσίας" από το προλεταριάτο, και όρισε σε προγραμματικό επίπεδο μια φάση που προηγείται του κομμουνισμού, στην οποία "ανταλλάσσεται ίση εργασία σε μια μορφή με ίση εργασία σε άλλη μορφή" (*Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*), έκφραση που δεν κάνει άλλο από το να δείχνει την αναγκαία σύνδεση ανάμεσα σε εμπορευματική παραγωγή και κράτος. Όλα αυτά έχουν πια περάσει στην ιστορία. Η τραγωδία του 20^{ου} αιώνα συνίσταται στο ότι η επανάσταση ξέσπασε ακριβώς εκεί που οι συνθήκες για τον κομμουνισμό ήταν οι χειρότερες δυνατές, οι δε "σοσιαλιστικές μεταβατικές κοινωνίες" που προέκυψαν από τις αποτυχημένες επαναστατικές απόπειρες της Δυτικής Ευρώπης, μετά από 70 χρόνια αποδείχτηκε ότι ήταν μεταβατικές κοινωνίες προς την ελεύθερη αγορά. Οι σοσιαλιστικές επαναστάσεις ήταν μέχρι τώρα δίχως εξαίρεση αστικές, και ξέσπασαν σε ζώνες όπου η αστική τάξη ήταν πολύ αδύναμη για να επιτελέσει το ιστορικό της καθήκον· η δε λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση ανακηρύχθηκε με πάσα σοβαρότητα σε σοσιαλιστική υπόθεση. Όμως στον 21^ο αιώνα δεν εκκρεμούν πια αγροτικές επαναστάσεις, δεν έχουν μείνει παραγωγικές δυνάμεις προς ανάπτυξη· το διακύβευμα δεν είναι πια η γενίκευση της μισθωτής εργασίας, αλλά η κατάργησή της. Μόνο στα πιο απομακρυσμένα σημεία του κόσμου θα αποτελούσε καθήκον της επανάστασης η δημιουργία των ιστορικών προϋποθέσεων του κομμουνισμού.

15

Σήμερα η κατάκτηση της κρατικής εξουσίας έχει εγκαταλειφθεί χάριν μιας άσκοπης, και κατά συνέπεια ατελείτητης διεξαγωγής ενός πολέμου θέσεων εντός της δομής της εξουσίας. Το αντιεξουσιαστικό πνεύμα, που συνίσταται στην ιδέα ότι οι μορφές του κινήματος οφείλουν να προαναγγέλλουν τους στόχους του, ιδέα σύμφωνα με την οποία το λενινιστικό κόμμα της πρωτοπορίας ταιριάζει σε ένα πραξικόπημα και όχι στην αυτοχειραφέτηση των εκμεταλλεόμενων, έχει πια εκφυλιστεί σε μια ολέθρια μεταμοντέρνα ιδεολογία, που ευφραίνεται από το ακαθόριστο και το μη-καθορισμο της επανάστασης. Αυτοί οι δογματικοί σκεπτικιστές, που προχωρούν ρωτώντας, αλλά

⁸ *Gattungswesen*. Στην ελλ. μετάφραση των χειρογράφων του 1844 του Μαρξ (εκδ. Γλάρος) ο όρος αποδίδεται ως ειδολογικό ον. Αλλού (πχ. στο *Η Φαντασική Θέσμιση της Κοινωνίας*, εκδ. Ράππας) αποδίδεται ως γενολογικό ον.

χωρίς να θέλουν πια να μάθουν προς τα πού πηγαίνουν, παραβλέπουν πρώτον, ότι ο κομμουνιστικός στόχος καθορίζεται μέσα από την κριτική των σχέσεων· δεύτερον, ότι αυτός ο στόχος, καθώς η επίτευξή του δε μπορεί να γίνει από το δρόμο της πολιτικής, αλλά ούτε μέσα σε μια νύχτα, είναι νοητός μοναχά ως *κίνημα κομμουνιστικοποίησης*, στο οποίο οι εξατομικευμένοι μισθωτοί μετασχηματίζονται σε κοινωνικά άτομα και αρχίζουν να ρυθμίζουν τη ζωή τους δίχως σχέσεις ανταλλαγής. "Όσο τα μαζικά κινήματα παραμένουν μικρά και μένουν στην επιφάνεια, δεν κάνει έντονη την εμφάνισή της η τάση για κυριαρχία σε όλες τις κοινωνικές δυνάμεις. Όμως καθώς μεγαλώνουν, όλο και περισσότερες λειτουργίες μπαίνουν μέσα στο πεδίο των αγωνιζόμενων μαζών, και η εμβέλεια της επιρροής τους επεκτείνεται. Σε αυτές τις αγωνιζόμενες μάζες δημιουργούνται τότε νέες σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους και την παραγωγική διαδικασία. Αναπτύσσεται μια νέα 'τάξη' [*Ordnung*]. Αυτά είναι τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του ανεξάρτητου ταξικού κινήματος, και αυτά αποτελούν το φόβητρο των αστών."⁹ Με αυτόν τον τρόπο, ο Ολλανδός συμβουλευτικός κομμουνιστής Henk Canne Meijer ήταν σαν να έγραφε στα 1935 το σενάριο για τον παρισινό Μάη του 1968.

16

Ο παρισινός Μάης και ο "έρπων Μάης" της Ιταλίας αποτελούν τις κορυφώσεις ενός νέου κύματος ταξικών αγώνων, που άρχισε από το 1968 να τραντάζει τις ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη, και του οποίου οι ριζοσπαστικές μειοψηφίες, λες και χλεύαζαν την αριστερίστικη πεσιμιστική κουλτούρα, συνέλαβαν την αυτοκατάργηση του προλεταριάτου με μεγαλύτερη σαφήνεια από ότι οι πρόγονοί τους της επαναστατικής φάσης του 1917. Η θεωρητική και πρακτική κριτική δεν έβαζε στο στόχαστρό της μόνο το παλιό εργατικό κίνημα που είχε πια μεταλλαχθεί σε εμπροσθοφυλακή του κράτους, αλλά και τον παραδοσιακό αριστερό ριζοσπαστισμό.

Κατ' αρχήν, δεν ανατίθετο πια στο προλεταριάτο ο αναξιοπρεπής ρόλος ενός εξαρτήματος στην καπιταλιστική ανάπτυξη, το οποίο σύμφωνα με την παλιά θεωρία όφειλε κάποτε να κάνει τη μεγάλη είσοδό του στη σκηνή. Η υπομονετική προσμονή της τελικής κρίσης του καπιταλισμού αντικαταστάθηκε από το σχέδιο πρόκλησής της. Στην απόρριψη του παλιού ντετερμινισμού συγκλίνανε οι κριτικές των καταστασιακών και των εργατιστών [*Operaisten*], αν και στα υπόλοιπα σημεία τους διέφεραν. Αυτή η σύλληψη, που επιβεβαιώθηκε από τη ροή των γεγονότων —καθώς σε καμία περίπτωση δε προέκυψαν οι σφοδροί ταξικοί αγώνες του 1968 από μαζικές απολύσεις, μειώσεις μισθών, ή κάποια άλλη επίπτωση μιας καπιταλιστικής κρίσης—, βρήκε τους διαχειριστές του παλιού κόσμου απροετοίμαστους, και κατά συνέπεια αδιάλλακτους. Ακόμα και στις χώρες που η αστική κοινωνία φαινόταν να έχει πραγματώσει την αντίληψή της περί γενικής ευτυχίας, με δημοκρατία, πλήρη απασχόληση και ευημερία, τίποτα δεν εξασφάλιζε τη γενική συναίνεση των εκμεταλλευόμενων.

Ξεπεράστηκε ακόμα και η απροθυμία με την οποία ο παραδοσιακός αριστερός ριζοσπαστισμός σκεφτόταν την αυτοκατάργηση του προλεταριάτου —όχι μόνο η κομματολατρεία που προέτασσαν οι αριστεροί κομμουνιστές γύρω από τον Αμαντέο Μπορντίγκα, αλλά και η αυτοδιαχείριση της εμπορευματικής παραγωγής των ολλανδογερμανών συμβουλευτικών κομμουνιστών. Έχοντας τις καλύτερες αντιεξουσιαστικές προθέσεις, οι συμβουλευτικοί κομμουνιστές αντέτασσαν στην κομματική δικτατορία την εξουσία των συμβουλίων, και στο συγκεντρωτικό σχεδιασμό

⁹ *Das Werden einer neuen Arbeiterbewegung*, Rätekorrespondenz no. 8/9, April/May 1935

την εργατική αυτοδιαχείριση, στην οποία κάθε παραγωγός θα λαμβάνει ανάλογα με την ατομική του παραγωγή ένα κομμάτι του συνολικού κοινωνικού προϊόντος, με τη μορφή ενός δελτίου ωρών εργασίας αντί για χρήμα. Εναντία στους σύγχρονους υποστηρικτές τέτοιων θέσεων, η Καταστασιακή Διεθνής διακήρυττε στα 1967: "Δεν αρκεί να είναι κανείς υπέρ της αφηρημένης εξουσίας των εργατικών συμβουλίων· χρειάζεται και να δείχνει τη συγκεκριμένη σημασία τους: την κατάργηση της εμπορευματικής παραγωγής, και κατά συνέπεια την κατάργηση του προλεταριάτου" (*Η Μιζέρια Των Φοιτητικών Κύκλων*). Ότι αυτή η αντίληψη δεν ήταν μοναχά των Καταστασιακών, αλλά χαρακτήριζε όλα τα προωθημένα ανατρεπτικά στοιχεία του 1968, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως η εμφάνισή της οφείλεται σε ένα ανώτερο στάδιο καπιταλιστικής κοινωνικοποίησης, το οποίο μπορεί να μετασχηματιστεί άμεσα σε κομμουνισμό. "*Η κλοπή του ξένου χρόνου εργασίας, στην οποία βασίζεται ο σημερινός πλούτος, εμφανίζεται ως ένα άθλιο θεμέλιο μπροστά στο καινούργιο που δημιουργήθηκε από τη μεγάλη βιομηχανία. Μόλις η εργασία στην άμεση μορφή της πάψει να είναι η σπουδαία πηγή του πλούτου, παύει, και δε γίνεται παρά να πάψει και ο χρόνος εργασίας να αποτελεί το μέτρο της, και άρα και η ανταλλακτική αξία [το μέτρο] της αξίας χρήσης. Η υπερεργασία των μαζών έχει πάψει να αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη του γενικού πλούτου, όπως και η μη-εργασία των λίγων για την ανάπτυξη των γενικών δυνάμεων του ανθρώπινου μυαλού*". (Μαρξ, *Grundrisse*)

17

Το να ξεκινά κανείς από την αντίθεση παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων έχει αποκτήσει, και όχι αναίτια, μια κακή φήμη. Στην πιο χυδαία του σύλληψη, αυτή η αντίφαση εκλαμβάνεται ως κάτι που κάνει τη νίκη του σοσιαλισμού νομοτελειακά εγγυημένη από την τεχνολογική πρόοδο. Μια μετριάσμενη παραλλαγή, παρόλο που παραιτείται από αυτή τη σιγουριά νίκης, εντούτοις νοεί τον μηχανισμό παραγωγής που υπάρχει εδώ και τώρα ως τον προάγγελο του σοσιαλισμού, για την επικράτηση του οποίου αρκεί μια αλλαγή στους τίτλους ιδιοκτησίας. Εναντία σε αυτή την αντίληψη, ο εργατισμός ξεκινά ακριβώς από τη μαζική εμπειρία των εργατών εργοστασίου, οι οποίοι δεν αναγνωρίζουν την οργάνωση της εργασίας και τις μηχανές ως συμμάχους στον αγώνα για το σοσιαλισμό, αλλά ως ωμό δεσποτισμό. Η αντίληψη που θέλει κάτω από το εξωτερικό κέλυφος του κεφαλαίου να ωριμάζει ένας τέλειος παραγωγικός μηχανισμός, παραβλέπει ότι ο στόχος της παραγωγής υπεραξίας έχει εισχωρήσει σε μηχανές και οργάνωση της εργασίας. Όμως, αντίθετα με την Αριστερά που σήμερα όλο και παίρνει ένα πράσινο χρώμα, και που μπροστά στις ενδείξεις ως προς τις δυνατότητες του σημερινού επιπέδου της κυριαρχίας επί της φύσης δε βλέπει τίποτα άλλο από το στερεότυπο του "παραδοσιακού μαρξισμού", οι εργατιστές κριτικοί είχαν δίκιο όταν έβλεπαν ότι η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων δεν εξαντλείται στη συγκεκριμένη μορφή του εργοστασίου, και ότι υπό άλλες συνθήκες θα μπορούσε να εξυπηρετεί τους παραγωγούς, αντί να τους καθυποτάσσει. Έτσι, η *Εργατική Επιτροπή του Porto Marghera [Comitato Operaio di Porto Marghera]* σημείωνε στα 1969 ότι "το μέγεθος της συσσωρευμένης επιστήμης είναι τόσο μεγάλο, που η εργασία θα μπορούσε άμεσα να μεταβληθεί σε έναν ασήμαντο παράγοντα της ανθρώπινης ζωής, αντί να ανακηρύσσεται σε 'θεμέλιο της ανθρώπινης ύπαρξης' ".

18

Στον ύστερο καπιταλισμό η αντίφαση ανάμεσα σε παραγωγικές δυνάμεις και σχέσεις παραγωγής οξύνεται περαιτέρω, και εκδηλώνεται ως εκείνο το φαινόμενο που ήταν γνωστό στο εργατικό κίνημα του παρελθόντος ως η αντίθεση ανάμεσα σε κανόνια και βούτυρο, φαινόμενο που ονομάστηκε το 1967 από τον Γκυ Ντεμπόρ "πρωτική τάση της αξίας χρήσης": όχι μόνο η ζωή μέσα στο εργοστάσιο, αλλά και ό,τι εξέρχεται ως προϊόν από αυτό φέρει τα χαρακτηριστικά της αντεστραμμένης κοινωνικής μορφής. Ο Μαρξ μπορούσε ακόμα να εξυμνεί τη βιομηχανία ως το "ανοικτό βιβλίο των ανθρώπινων δυνάμεων", όμως έκτοτε τα προϊόντα της εργασίας μεταβάλλονται όλο και περισσότερο σε τεκμήρια ενοχής ενάντια στην κοινωνία που τα παράγει· ο αναχρονισμός του κεφαλαίου γίνεται κάτι το χειροπιαστό στα προϊόντα, που η μεν χειραφετημένη ανθρωπότητα δε θα ήξερε πώς να χρησιμοποιήσει, η δε ανελεύθερη βρίσκει ήδη βλαβερά. Ποτέ πριν δυνατότητα και πραγματικότητα δεν είχαν απομακρυνθεί τόσο η μια από την άλλη όσο σήμερα, που η μάζα των προλεταριοποιημένων ανά τον κόσμο φυτοζωεί μέσα στην αθλιότητα, ενώ ταυτόχρονα οι παραγωγικές δυνατότητες της παγκόσμιας κοινωνίας έχουν εδώ και καιρό κάνει περιττή κάθε υλική ανέχεια. Αυτό που εντέλει δοκιμάζει τα νεύρα μας δεν είναι οι δηλώσεις των κηρύκων της ειρήνης, ότι αντί για μια ατομική βόμβα θα μπορούσαν να είχαν χτιστεί πέντε νοσοκομεία, αλλά η αφέλειά τους, που τους κάνει να πιστεύουν ότι θα μπορούσε ποτέ μια ανταγωνιστική κοινωνία να αποκτήσει ανθρώπινους σκοπούς.

Ως προς την ταξική συνείδηση αυτή η εξέλιξη σημαίνει ότι η γνώση πως αυτός ο κόσμος παράγεται από την εργασία, σε όλο και περισσότερους εργάτες δε φέρνει περηφάνια, αλλά το πολύ-πολύ ντροπή —ή και ένα δίκαιο μίσος, για αυτήν την κοινωνία που τους έχει καταδικάσει να παράγουν σκουπίδια: αυτή είναι η πλήρως ορθολογική στιγμή του συνθήματος της "πάλης ενάντια στην εργασία" που ακουγόταν το 1968.

19

Ωστόσο, δεν πρέπει να μετατρέψουμε καταχρηστικά το παγκόσμιο κύμα ταξικών αγώνων που ξέσπασε προς το τέλος της δεκαετίας του '60 στα ανεπτυγμένα κέντρα σε ένα κίνημα για τη συνειδητή κατάργηση του παλιού κόσμου. Μόνο μειοψηφίες επιθυμούσαν το οριστικό τέλος του κεφαλαίου, και μόνο μια μειοψηφία αυτών των μειοψηφιών ήξερε για ποιο πράγμα μιλούσε. Δίπλα σε αυτά τα προωθημένα στοιχεία εμφανίστηκαν από το σκουπιδαριό της επαναστατικής ιστορίας όλων των ειδών τα αμφίβολα μορφώματα· ο Λένιν και ο Μάο, ο αντιιμπεριαλισμός και η αυτοδιαχείριση της μισθωτής σκλαβιάς, και για να γίνει η σύγχυση πλήρης, ο επαναστατικός λόγος και η αριστερή ιδεολογία συχνά διασταυρώνονταν σε παράξενα υβρίδια όπως ο αντιεξουσιαστικός μαοϊσμός και ο λενινιστικός εργατισμός. Η σύγχρονη αντίληψη της κοινωνικής επανάστασης που άστραψε στα προωθημένα ρεύματα του 1968, δεν ήταν κάτι περισσότερο από μια αδύναμη τάση, σε ένα καιρό μεγάλης αναταραχής.

Στο μεταξύ, το πραγματικό κίνημα των μισθωτών, κατέστρεψε το όμορφο όνειρο της αταξικής κοινωνίας που είχε ονειρευτεί, παίρνοντάς το κατά γράμμα. Ωθούμενοι πρώτα από όλα από το μίσος για τη βαρετή και μονότονη δουλειά, για τη βιασύνη της λωρίδας παραγωγής, για την ύπαρξή τους ως ανθρώπινο υλικό μιας ακατάπαυστης αξιοποίησης, οι εργάτες, αν δεν ήθελαν ήδη τα πάντα, το λιγότερο που απαιτούσαν ήταν μεγαλύτερο μισθό και λιγότερη δουλειά. Οι ταξικοί αγώνες της δεκαετίας του '70, εν πολλοίς δίχως να νοιάζονται για το μπαλ-μασκέ των αριστερών, έφεραν το θεσμοθετημένο ρεφορμισμό μέχρι τα όριά του, και εντέλει τον πέταξαν στα

σκουπίδια. Η αυτονομία, ένα σύνθημα εκείνων των ετών, σήμαινε άγρια απεργία —ή και μαζί με το συνδικάτο, αλλά δίχως να νοιάζεται κανείς για τυχόν επιπτώσεις. Στις συσπειρώσεις της "εργατικής εξουσίας" —ένα δεύτερο σύνθημα της εποχής—, στις μεγάλες αίθουσες εργοστασίων από το Ντιτρόιτ ως το Τορίνο, ο έλεγχος της κατάστασης είχε ξεφύγει από τα χέρια των επιχειρηματιών: σαμποτάζ στις λωρίδες παραγωγής, μείωση της βάρδιας χωρίς εξουσιοδότηση· ακόμα και το Ηνωμένο Βασίλειο, στο οποίο κυριαρχεί ο παραδοσιακός συνδικαλισμός, έφτασε σε μια κατάσταση προϊούσας κρίσης και έναν *Winter of Discontent*¹⁰. ακόμα και στις απολιθωμένες συνθήκες της μεταφασιστικής Γερμανίας εμφανίστηκαν κυρίως χάρη στους μαθητευόμενους, τους νέους εργάτες και τους μετανάστες κάποιες ρωγμές.

Στο σύνολο της Δύσης η δεκαετία του '70 χαρακτηρίζεται από την άρνηση της εργασίας και την εκρηκτική άνοδο των μισθών. Οι εργάτες είχαν με χαρά αφήσει πίσω τους τη μετριοπάθεια, το μυστικό της επιτυχίας της σοσιαλδημοκρατικής "χρυσής εποχής" μετά το 1945. Αυτή η ανεπίτρεπτη αποσύνδεση μισθού και παραγωγικότητας όξυνε την περιοδική κρίση που αναπότρεπτα ερχόταν, η οποία εμφανίστηκε ακριβώς όταν ο ιδεατός συνολικός καπιταλιστής άρχισε να προσέχει τα κοινωνικά έξοδα, που είχε αναγκαστεί να ανεβάσει σε πρωτόγνωρα ύψη, για να κατευνάζει τους προλεταριοποιημένους.

Η αυτονομία και η εργατική εξουσία κατατροπώθηκαν. Οι πυρήνες των αγωνιστών δέχτηκαν κατά μέτωπο επίθεση, τα κάστρα της εργατικής εξουσίας αυτοματοποιήθηκαν, αποσυναρμολογήθηκαν και μεταφέρθηκαν. Η προϊούσα ανεργία πειθάρχησε τους εργαζόμενους, και το κράτος πέρασε από το ρόλο του ιδεατού συνολικού κοινωνικού λειτουργού¹¹ στο ρόλο αυτού που επιβάλλει την πειθαρχία στην τάξη [Klasse]. Στα κέντρα της Δύσης ξεκίνησαν οι κύκλοι των αντιμεταρρύθμισης, κατά τους οποίους το προλεταριάτο άρχισε να δέχεται επιθέσεις σε όλο και ευρύτερα μέτωπα. Τότε φανερώθηκε και η αδυναμία του ρεφορμιστικού εργατικού κινήματος, το οποίο, εντελώς ανεξάρτητα από την ευημερία του ταξικού αντίπαλου, το καλύτερο που μπορούσε να κάνει ήταν να μετριάσει την οξύτητα της επίθεσης.

III. Εποχή δίχως υποσχέσεις

20

Ακόμα και τώρα που το κράτος επιδιώκει με γρήγορες κινήσεις να πάρει πίσω παραχωρήσεις και μέτρα πρόνοιας του παρελθόντος, το κεφάλαιο βρίσκεται ήδη ένα βήμα μπροστά: η τεχνική πρόοδος και η πτώση του σιδηρού παραπετάσματος καθιστούν δυνατή τη μεταφορά ολόκληρων εργοστασιοπόλεων, κατά δεκάδων, σε ευγνωμονούσες χώρες υποδοχής. Έτσι, κάθε εργάτης θα τείνει να αποκτήσει σχέσεις ανταγωνισμού με τους υπόλοιπους για τον ελάχιστο μισθό, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται η μέγιστη παραγωγικότητα. Αν στο παρελθόν τα σινικά τείχη ισοπεδώνονταν από το πυροβολικό των φτηνών προϊόντων της Δύσης, σήμερα ο χρυσός ήλιος του κεφαλαίου φαίνεται να ανατέλλει από την Ανατολή: ο νέος "κίτρινος κίνδυνος" δεν αποτελεί πια μια μικροαστική φράση αντικομμουνιστών ειδικών της

¹⁰ Αγγλικά στο κείμενο. Έτσι ονομάστηκε ο χειμώνας του 1978-79 στην Αγγλία λόγω του κύματος άγριων απεργιών που τον χαρακτήρισαν.

¹¹ *Gesamtsozialarbeiter*.

γεωστρατηγικής, αλλά τη μαζική απειλή στα επίπεδα διαβίωσης της εργατικής τάξης της Δύσης μέσω της μεταφοράς της παραγωγής.

Ο αριθμός των παραγωγών που έχουν διαχωριστεί από τα μέσα παραγωγής και άρα βασίζονται στην πώληση της εργατικής τους δύναμης για να ζήσουν είναι μεγαλύτερος από ποτέ· η ηλιθιότητα της ζωής στο χωριό δίνει τη θέση της στη βαρβαρότητα της μετανάστευσης στις πόλεις. Έτσι σχηματίζεται μια παγκόσμια εργατική τάξη, της οποίας τα μέλη έχουν την αίσθηση ότι ανταγωνίζονται αναμεταξύ τους για τις θέσεις εργασίας, οι οποίες μειώνονται όχι απόλυτα, αλλά σε σχέση με τον αριθμό των πωλητών της εργατικής δύναμης. Έτσι φτάνει η προλεταριακότητα [*Proletariat*], ως η κατάσταση εκείνων που η σύγχρονη διαδικασία εργασίας έχει απορροφήσει ή ξεράσει, στον τελικό της παγκόσμιο θρίαμβο, και τα γεωγραφικά όρια κέντρου και περιφέρειας αρχίζουν και διαλύονται.

Συνεπώς η ανασφάλεια, η οποία εμφανίζεται με τα περί "επισφάλειας" [*Prekarität*] ως ειδικό πρόβλημα, αποτελεί την παγκόσμια κανονική κατάσταση του προλεταριάτου. Ακόμη, τα σημεία φυγής του κεφαλαίου του σήμερα, που προκαλούν το φόβο εξίσου σε αρχηγούς κρατών και εργάτες, αύριο, αν ανεβούν εκεί κάπως οι μέσοι μισθοί θα μεταβληθούν κι αυτά με τη σειρά τους σε ερημωμένες περιοχές· η Ινδία φαίνεται έτοιμη εδώ και καιρό να πάρει το δρόμο της Πολωνίας. Το κεφάλαιο ανακαλύπτει σύντομα ότι όπου κι αν πάει, φέρνει μαζί του και την ταξική πάλη. Μετά από λίγα χρόνια οι νέοι μισθωτοί του Νέου Δελχί ή της Σανγκάι αποδεικνύονται απειθάρχτοι και ακάριστοι, και πιέζουν τα κόστη της εκμετάλλευσης ξανά προς τα πάνω. Σε αυτούς τους ταξικούς αγώνες θεμελιώνεται η ελπίδα, ότι μετά από έναν αιώνα αντιιμπεριαλιστικής μυθολογίας, θα έρθει μια νέα εποχή προλεταριακού διεθνισμού.

21

Η παγκόσμια καθολίκευση της προλεταριακότητας, σε συνδυασμό με τη ραγδαία άνοδο της παραγωγικότητας ξυπνάει ένα φάντασμα, που όμως δεν πλανιέται πια μονάχα πάνω από την Ευρώπη —το φάντασμα της ανεργίας. Ενάντια σε αυτό το φάντασμα, το οποίο βολεύει μια χαρά την τάξη που έχει στην κατοχή της τα μέσα παραγωγής, όλες οι πολιτικές δυνάμεις της παλιάς τάξης πραγμάτων έχουν συνάψει μια ιερή συμμαχία. Η μάταιη φύση αυτού του εγχειρήματος, που αναγνωρίζεται με ειλικρίνεια από τους κρατικούς φορείς κάθε φορά που κάνουν λόγο για "δομική ανεργία", όπως και το γεγονός ότι η εργασία θεωρείται από τις παλιότερες παραδόσεις της ανθρωπότητας ως μια κατάρα, δεν τους αποτρέπει καθόλου από το να παλεύουν ασταμάτητα να επιβάλλουν πάνω στη γη την ουτοπία της πλήρους απασχόλησης.

Αυτό που ενώνει εργαζόμενους και ανέργους είναι ο μόνιμος φόβος. Στις περιοχές που υπάρχει ακόμα ένα σχετικά καλά οργανωμένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, το κράτος συνεχίζει να αποτελεί το κεντρικό αντικείμενο μιας ζηλότυπης σχέσης αγάπης-μίσους. Καχύποπτοι απόβλητοι νοσταλγούν πολιτικούς και οικονομικούς πατριάρχες, όμως εκείνοι αφήνουν στην άκρη τις εορταστικές τυμπανοκρουσίες και προχωρούν στην εφαρμογή της πειθάρχησης που πρέπει να επιβληθεί στο σύστημα της μισθωτής εργασίας για να μπορέσει να γίνει πραγματικότητα το πρόγραμμά τους: ξερίζωμα της τεμπελιάς, της ασωτίας και της ρομαντικής μέθης της λευτεριάς¹². Όσο πιο αναγκαίο γίνεται το κράτος πρόνοιας, τόσο πιο ανέφικτη γίνεται και η ύπαρξή του, ο δε αγώνας ενάντια στην ανεργία καταλήγει

¹² "Ξερίζωμα της τεμπελιάς, της ασωτίας και της ρομαντικής μέθης της λευτεριάς": *Το Κεφάλαιο*, Τόμος 1^{ος}, 3^ο Μέρος, 8^ο κεφ., σελ.289 (Σύγχρονη Εποχή, 2002)

μοιραία να γίνει αγώνας ενάντια στους ανέργους. Η αντίσταση που προβάλλουν τα αποκαμωμένα απολειφάδια του παλιού εργατικού κινήματος, όταν και αν αντιστέκονται, χτίζεται πάνω στην άμμο, με άλλα λόγια βασίζεται πάντα στην αποδοχή ακριβώς του συστήματος της μισθωτής εργασίας, του οποίου η άλλη πλευρά είναι η ανεργία, και στο ότι κάθε ανθρώπινη ανάγκη πρέπει να περνά από το μάτι της βελόνας που λέγεται δυνατότητα χρηματοδότησης. Ο ολότελα λησμονημένος αλλά αισθανόμενος από τον καθένα πειρασμός της απραξίας οδηγεί, σε συνδυασμό με την αόριστη γνώση ότι πρόκειται για κάτι το εφικτό στη βάση της ανάπτυξης της παραγωγικότητας, στο κέντρο ενός άλλου πολιτικού μοντέλου: κατιτίς για τον καθένα, και μάλιστα από το κράτος! Κατά τις θεωρήσεις του κινήματος για το βασικό εισόδημα¹³, η καπιταλιστική κοινωνία πρέπει να μετασχηματιστεί σε μια μεγάλη φιλανθρωπική οργάνωση. Τούτη η γνώση, πως η πλήρης απασχόληση είναι αφενός κάτι το απατηλό, αφετέρου κάτι το απευκταίο, οδηγεί σε μια ακόμα πιο γκροτέσκα ψευδαίσθηση: στο όνειρο του κράτους ως υπερ-πατερναλιστή, που καταργεί την ανάγκη της μισθωτής εργασίας μοιράζοντας γενναιόδωρα χρήμα στον καθένα.

22

Μαζί με την εμφάνιση νέων εργατικών τάξεων στην μέχρι πρότινος περιφέρεια, επιστρέφει και στα παλιά κέντρα η εξαθλίωση που υποτίθεται ότι είχε εξαλειφθεί. Διαδραματίζεται σε ανοικτή θέα αυτό που είχε στο παρελθόν οριστεί με τον ακόλουθο τρόπο: "Απαιτείται μια συσσώρευση αθλιότητας που να αντιστοιχεί στην συσσώρευση του κεφαλαίου. Η συσσώρευση πλούτου στον έναν πόλο είναι ταυτόχρονα συσσώρευση αθλιότητας, βασάνων, σκλαβιάς, αβεβαιότητας, αποκτήνησης και ηθικού ξεπεσμού στον αντίθετο πόλο." (Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*). Η απουσία περιοχών που να κατοικεί μαζικά αυτό το προλεταριάτο στις μητροπόλεις επιτρέπει στην αποικιοκρατική περηφάνια να συνεχίζει να υπάρχει, όμως η μαζική τους ύπαρξη στην περιφέρεια αποτελεί ένα σίγουρο σημάδι οπισθοδρομικότητας. Το σύγχρονο *coming home*¹⁴ των φτωχών συνοικιών καθιστά εμφανές ότι η μια κατάσταση δε μπορεί να υπάρξει χωρίς την άλλη.

Όσο περισσότερο προσπαθεί η απελπισμένη ρητορική περί "κατώτερων στρωμάτων" να συντηρήσει το μοντέλο της ταξικής ανόδου των "χρυσών χρόνων", τόσο λιγότερο γίνεται πιστευτή αυτή η δυνατότητα: τα πράγματα διαλύονται, ο ανελκυστήρας είναι εκτός λειτουργίας. Ξεπερνώντας τις κίβδηλες υποσχέσεις του παρελθόντος, αναδύεται στους μισθωτούς η συνείδηση της ίδιας τους της πλεονάζουσας ύπαρξης, η οποία αφήνεται να ξεσπάσει σε εκρήξεις γεμάτες οργή, πέραν των ανώφελων ικεσιών προς το κράτος.

Μέχρι σήμερα αποκορύφωμα αυτής της εξέλιξης αποτελούν οι εξεγέρσεις στα γαλλικά προάστια. Το κράτος με τον θεσμοθετημένο μηχανισμό της εκπροσώπησης στέκεται αμήχανο μπροστά σε αυτό το τμήμα του προλεταριάτου· κάπου-κάπου βοηθά η παλιά ταξιαρχία των κοινωνικών λειτουργών, οι οποίοι βρίσκουν τους εαυτούς τους όλο και περισσότερο να παίζουν το ρόλο του κλόουν στα διαλείμματα της πραγματικής ζωής. Κάθε απόπειρα ενσωμάτωσης είναι καταδικασμένη σε αποτυχία, καθώς το κράτος δε μπορεί να εντοπίσει στους εξεγερμένους των προαστίων καμία δυναμική εργατική δύναμη για να θέσει σε κίνηση. Δεν υπάρχει τίποτα πια να προσφερθεί στους εξαγριωμένους· το κράτος τους οικειοποιείται εν είδει φόβητρου προς τους

¹³ Existenzgeldbewegung.

¹⁴ αγγλικά στο κείμενο. Επιστροφή στο σπίτι, στα "πάτρια εδάφη".

υπόλοιπους: μέσω αυτών γίνεται θέαμα άλλοτε η αθλιότητα της φτώχειας, και άλλοτε το κρατικό μονοπώλιο στη βία.

Η παραοικονομία αυτών που πλεονάζουν χαρακτηρίζεται από ποικιλόμορφη επινοητικότητα, που όμως έρχεται πάντοτε δεύτερη σε σχέση με την παραγωγή του κοινωνικού πλούτου. Αντίστοιχα χαρακτηριστικά έχουν και οι αγώνες τους, στους οποίους, κόντρα στο μηδενισμό της κανονικότητας, αναπτύσσονται δεσμοί αλληλεγγύης μεταξύ των εξεγερμένων, δίχως όμως να υπάρχει καμία πιθανότητα οικειοποίησης της παραγωγής: ο εξεγερμένος "όχλος" (Σαρκοζύ) του σύγχρονου κόσμου φαίνεται να μοιάζει με τους καταστροφείς μηχανημάτων του παρελθόντος, από τους οποίους όμως έχουν αφαιρεθεί οι μηχανές. Έτσι υλοποιείται η τάση του κεφαλαίου προς την παραγωγή ενός γιγαντιαίου πλεονάζοντος πληθυσμού. Ένα μεγάλο κομμάτι του παγκόσμιου προλεταριάτου είναι αποκομμένο από την κανονική παραγωγή, και μόνο εν μέρει χρησιμοποιείται ως βιομηχανικός εφεδρικός στρατός, την ώρα που άλλα τμήματά του δουλεύουν σε σημείο κατάρρευσης. Οι ρεφορμιστικοί αγώνες για την αναδιανομή της εργασίας θα μπορούσαν να μετριάσουν κάπως αυτή την παράνοια, όμως προσκρούουν σταθερά στα όρια του κεφαλαίου, που δεν είναι επουδενί διατεθειμένο να αναπαράγει περισσότερους ανθρώπους από όσους χρειάζεται, και προτιμά πάντα να αντλεί περισσότερη υπεραξία από έναν μικρότερο αριθμό προλεταρίων. Το μέλλον της τάξης στο σύνολό της εξαρτάται σε αποφασιστικό βαθμό από το αν αυτοί που περισσεύουν θα καταφέρουν να μετατρέψουν την κατάστασή τους σε σημείο εκκίνησης ενός καθολικού κινήματος. Προς αυτή την κατεύθυνση στόχευαν οι δράσεις των πικετέρος της Αργεντινής.

23

Οι μετωπικές επιθέσεις του κεφαλαίου έχουν φέρει τα συνδικάτα σε κατάσταση ανοιχτής κρίσης, αν και ως τώρα μόνο ακραίοι φιλελεύθεροι φτάνουν στο σημείο να προτείνουν την ολική κατάργησή τους. Σημάδια αυτής της κρίσης δεν αποτελούν μόνο οι πάμπολες ήττες σε μεμονωμένους αγώνες, αλλά και ένα γεγονός που αφορά στην ίδια την υπόσταση των συνδικάτων: τα εγκαταλείπουν τα μέλη.

Το μόνιμο εργατικό προσωπικό, που όμως διαρκώς μειώνεται, συνεχίζει να ακολουθεί τα συνδικάτα όταν αυτά διεξάγουν τον ένα ή τον άλλο αγώνα ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις, τις μειώσεις μισθών, ή τις μεταφορές [επιχειρήσεων]. Αυτοί οι αγώνες δεν έχουν σαν στόχο τη βελτίωση των βιοτικών συνθηκών: τα αιτήματά τους, αν και προσανατολίζονται προς τα στάνταρ του κράτους πρόνοιας του παρελθόντος, υπολείπονται κατά πολύ αυτών: είναι καθαρά αμυντικοί αγώνες. Βέβαια είναι προτιμότεροι από την άκρα του τάφου σιωπή: ακόμα κι αν δεν παρουσιάζουν κάτι παραπάνω από μια απελπισμένη αντίσταση, συγκρούονται κάποτε με συμφέροντα μεμονωμένων καπιταλιστών, και αποτελούν μια τελευταία ανάμνηση της ιδέας ότι δεν γίνεται να παραδοθούν τα πάντα αμαχητί: ακόμη, προσφέρουν ευκαιρίες για εμπειρίες αλληλεγγύης.

Το πόσο πολύ αυτοί οι αγώνες δεν είναι παρά μια σκέτη άμυνα απέναντι στις επιθέσεις του κεφαλαίου και την επαπειλούμενη χειροτέρευση των βιοτικών συνθηκών το δείχνει και το ότι πολύ συχνά στα κλεισίματα επιχειρήσεων που ανακοινώνονται, μοναδικός στόχος είναι η επιδίωξη του μικρότερου κακού: το διακύβευμα αυτού του απελπισμένου αγώνα είναι η διατήρηση της θέσης εργασίας με κάθε κόστος: για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος οι εργαζόμενοι συναινούν σε δραστικές περικοπές μισθών, ούτως ώστε να χρηματοδοτηθεί η αγορά εργασίας ή το μέγεθος των αποζημιώσεων.

Στην ανάγκη οι εργαζόμενοι συσπειρώνονται γύρω από την επιχείρησή "τους", κάτι που στην αμεσότητά του δείχνει ότι υπάρχει μια δόση ρεαλισμού.

Χωρίς να υπάρχει μια διαφορετική κοινωνική προοπτική σε άλλους χώρους εργασίας ή οπουδήποτε αλλού, μια ενέργεια που θα μετέτρεπε τους εργάτες σε μάρτυρες, όπως η καταστροφή της επιχείρησης ή η απόρριψη της προσφερόμενης αποζημίωσης, φαντάζει εντελώς εκτός τόπου και χρόνου.

Κι όμως: παρά την καταβυθιζόμενη κοινωνική τους σημασία, που τα μεταβάλλει σε απλή οπισθοφυλακή, τα συνδικάτα απέχουν πολύ από το να είναι εντελώς νεκρά. Μπορούν να προσπαθήσουν να αποκτήσουν νέα ορμή και δημοτικότητα με τη διοργάνωση διαμαρτυριών μέσω sms, με τα οργισμένα τους πανώ κλπ. Κυρίως μπορούν, παρά τη μείωση των μελών τους, να είναι ήσυχα ότι λόγω της έλλειψης φαντασίας και πείρας με άλλες μορφές και περιεχόμενα πάλης ανάμεσα στους εργαζόμενους, αυτοί μέσα στην αγωνία και την δυσαρέσκειά τους θα μείνουν προσκολλημένοι σε αυτήν την τελευταία στιγμή του ξεπερασμένου ρεφορμισμού.

Για να εξηγήσουμε τη αναποτελεσματική πολιτική των συνδικάτων αλλά και την έλλειψη εξω- ή αντισυνδικαλιστικών αγώνων, δε χρειάζεται να προσφύγουμε σε θεωρίες συνομωσίας για κάποιους μοχθηρούς γραφειοκράτες. Είναι οι ίδιοι οι εργαζόμενοι, που, στο βαθμό που δε θέτουν σε αμφισβήτηση τη μισθωτή εργασία, αποδέχονται το ρόλο τους στον καπιταλισμό ως εργατική δύναμη, και άρα αποδέχονται και την εκπροσώπησή τους, το συνδικάτο. Το συνδικάτο είναι κατάλληλο για τη διαπραγμάτευση της τιμής αυτής της εργατικής δύναμης, και προσπαθεί να διεξάγει την ορθότερη πολιτική ως προς τους μισθούς, εντός του πλαισίου της καπιταλιστικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Οι επιτυχίες και οι συμβιβασμοί που καταφέρνουν τα συνδικάτα εκλαμβάνονται και γίνονται αποδεκτοί ως το μικρότερο κακό, και αποτελούν το λογικό αποτέλεσμα αφενός της υποδούλωσης υπό την καπιταλιστική αναγκαιότητα που είναι σύμφυτη με τη λειτουργία του συνδικάτου, αφετέρου της ύπαρξης ενός εργατικού δυναμικού που έχει μάθει να αφήνεται στους εκπροσώπους του, και να υποτάσσεται άνευ όρων σε κάθε τους απόφαση.

Το συνδικάτο μπορεί να επιτελέσει επιτυχώς τη λειτουργία του ως μεσίτη της εργατικής δύναμης στον καπιταλισμό, υπό τον όρο ότι είναι σε θέση να αποδείξει στους εργοδότες πως έχει στα χέρια του το μονοπώλιο της εκπροσώπησης του εκάστοτε εργατικού δυναμικού. Για να αποδείξει το παραπάνω, πρέπει από τη μια να δείχνει ότι μπορεί να κινητοποιεί τα μέλη του και μάλιστα απειλώνοντας με την 'ρήξη της κοινωνικής ειρήνης'. Από την άλλη πρέπει όμως να μπορεί να δείχνει πως είναι απαραίτητο σε περιπτώσεις που η δυσαρέσκεια των εργατών επιβάλλει άλλες μορφές και περιεχόμενα δράσης. Το συνδικάτο φροντίζει εκ των προτέρων, με τα καταστατικά, τα γραφεία τύπου, τις αποφάσεις, τα ταμεία του κλπ. να πνίγει εν τη γενέσει της κάθε εξέγερση που τυχόν συμβεί. Και σε περίπτωση που τα πράγματα προχωρήσουν παραπέρα, το συνδικάτο θα επιβληθεί στη βάση με αποφάσεις, θα εμφανιστεί ως δύναμη επιβολής της τάξης απέναντι στους απεργούς, και θα φροντίσει για την επιστροφή της κοινωνικής ειρήνης. Ακόμα και ως προς αυτή την κατασταλτική λειτουργία, η συνδικαλιστική ηγεσία μπορεί να βασίζεται στην υποστήριξη ενός μεγάλου τμήματος της βάσης της.

24

Οι αυτόνομοι αγώνες όμως, που επιχειρούν να αποσπάσουν τη διεύθυνση του αγώνα από το συνδικάτο, δεν έχουν, αντίθετα από μια κάποια αριστερή-ριζοσπαστική μυθολογία, ένα χειραφετητικό περιεχόμενο αυτοί καθαυτοί. Συχνά μόνον

περιορισμένοι στο επίπεδο της διατήρησης της θέσης εργασίας, επίπεδο στο οποίο τα ίδια τα συνδικάτα κατά καιρούς αποδεικνύονται ανίκανα να ανταπεξέλθουν. Γιατί δεν είναι μόνο η δύναμη των συνδικάτων που μπλοκάρει τους αγώνες. Πολύ περισσότερο, είναι η απουσία και η μερικότητα των αγώνων αυτό στο οποίο βασίζεται η δύναμη των συνδικάτων.

Αυτή η πραγματικότητα από την άλλη μας καλεί να προχωρήσουμε σε μια μαξιμαλιστική κριτική στο σκεπτικό που απορρίπτει ό,τι δεν στοχεύει άμεσα στην επανάσταση ως ρεφορμισμό. Ωστόσο υπάρχει μια τεράστια διαφορά ανάμεσα στους μερικούς αγώνες για την μια ή την άλλη μεταρρύθμιση για τη βελτίωση της ίδιας της ζωής, ή και στους αγώνες που στοχεύουν να αποτρέψουν τη χειροτέρευση των βιοτικών συνθηκών, και στον ίδιο το ρεφορμισμό. Αυτός αποτελεί ένα πολιτικό ρεύμα, που είτε στοχεύει άμεσα στη διατήρηση του καπιταλισμού, μετριάζοντας τις απεχθέστερες επιπτώσεις του, είτε μεταθέτει τα αιτήματα που έχουν γίνει αναγκαία προς τη θεσμική οδό, διαιωνίζοντας τη ψευδαίσθηση ότι αυτή η κοινωνία μπορεί να μετασχηματιστεί στο σοσιαλισμό μέσω μιας μακράς αλυσίδας από σταδιακές βελτιώσεις. Σε κάθε περίπτωση είναι το κράτος που πρέπει να κάνει πραγματικότητα όλα αυτά. Ο ρεφορμισμός είναι πολιτική εκπροσώπηση· πρέπει να κρατήσει κάθε δραστηριότητα της βάσης εντός μιας προδιαγεγραμμένης οδού. Όμως μόνο με τέτοιους αγώνες, [που δε μένουν μέσα σε μια προδιαγεγραμμένη οδό], τα εκάστοτε συμφέροντα φτάνουν να εκδηλώνονται. Σε αυτούς τους αγώνες παρουσιάζεται η δυνατότητα να βγει κανείς από την ύπαρξή του ως αστικού δικαιοκτού υποκειμένου, ως πωλητή του εμπορεύματος εργατική δύναμη· αυτοί που αγωνίζονται πρέπει αναγκαστικά να συζητήσουν για τους κοινούς τους στόχους, και να ξεπεράσουν τον μέχρι πρότινος αναγκαίο εγωισμό τους. Η αλληλεγγύη τότε παύει να είναι ένα σοσιαλδημοκρατικό ευχολόγιο. Κάθε αγώνας εδώ και τώρα για την βελτίωση της ζωής που δεν έχει εκπροσώπηση και διεξάγεται ως αυτο-δραστηριότητα, αποτελεί το πειραματικό πεδίο της κοινωνίας του μέλλοντος, της οποίας οι μορφές συναναστροφής¹⁵ δε θα εμφανιστούν διαμιάς με την επανάσταση.

25

Τα όρια των καθημερινών αγώνων πρόσφεραν στο λενινισμό τη νομιμοποίηση της ύπαρξής του κόμματος-πρωτοπορία. Ως επαναστατική θεωρία αποτελεί κατ' ουσίαν μια θεωρία του κρατικού πραξικοπήματος, της αλαζονικής ανάληψης της ηγεσίας επί των δίχως συνείδηση μαζών. Αν οι τελευταίες κατεβάσουν καμιά ιδέα, σύμφωνα με τον Λένιν θα πρόκειται το πολύ-πολύ για το ημίφως του *τρενηντιουισμού*, και όχι για τη λάμψη της επανάστασης. Η κοινωνική επανάσταση όμως δε μπορεί να είναι ζήτημα ηγεσίας ή κεντρικής διεύθυνσης. Δεν έχει καμιά *διεύθυνση*. Αν είχε, δε θα ήταν κάτι παραπάνω από ένα *coup d' états* ή μια καθοδηγούμενη εξέγερση, που θα καταλήξει σίγουρα σε νέα καταστολή. Το πνεύμα της εξέγερσης πρέπει να υπάρχει στις ίδιες τις μάζες που την κάνουν πράξη· αλλιώς δεν αξίζει δεκάρα. Πώς θα μπορούσε να πετύχει μια επανάσταση που έχει ως στόχο την κατάργηση της κυριαρχίας του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο, το "να πάρουμε τη ζωή μας στα χέρια μιας", αν ήδη από το πρώτο της βήμα έχει ανάγκη από ηγεσία, διεύθυνση, καθοδήγηση; Το δίχως άλλο θα ξανάμπαινε στην τροχιά της παθητικότητας, και της επανεμφάνισης όλων των σκατών του παρελθόντος.

¹⁵ *Verkehrsformen*. Όρος της Γερμανικής Ιδεολογίας που αντιστοιχεί περίπου στο μεταγενέστερο μαρξικό όρο "κοινωνικές σχέσεις".

Στην ιστορία των μ-λ σεκτών μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '70 θα βρει κανείς αρκετή ματαιοδοξία, αν όχι άμετρη υπερεκτίμηση, στο σημείο που να υπάρχει η πεποίθηση ότι αρκεί μια πειθαρχημένη οργάνωση να δώσει το σήμα για την εξέγερση και να την καθοδηγήσει. Χίλιες φορές ιδρύθηκε το κόμμα από μια χιλιάδα άτομα, που ήθελαν να γίνουν οι νέοι Τρότσκι ή Λένιν, από ανθρώπους των οποίων το ιστορικό μέγεθος συναγωνίζεται σε νανισμό την οργάνωσή τους. Έχοντας αποκτήσει ανοσία στην ιστορική εμπειρία, επιχειρούσαν να μεταφέρουν στο παρόν μια θεώρηση που είχε ήδη καταδικαστεί από την ιστορία. *Η χειραφέτηση του προλεταριάτου θα είναι έργο του ίδιου του προλεταριάτου.*

Υπάρχει όμως μια κριτική του λενινισμού από εργατιστική σκοπιά που αφήνει εντελώς στην άκρη το πρόβλημα της ταξικής συνείδησης. Η συνείδηση είναι κάτι το ασήμαντο, καθώς σύμφωνα με το γνωστό τσιτάτο του Μαρξ, το σημαντικό δεν είναι τι έχει στο νου του ο ένας ή ο άλλος προλετάριος, αλλά τι το προλεταριάτο θα είναι ιστορικά αναγκασμένο να πράξει. Αυτός ο αισιόδοξος ιστορικός ντετερμινισμός ξεχνά ότι το προλεταριάτο ποτέ δε θα εξαναγκαστεί να κάνει την επανάσταση. Η επανάσταση σηματοδοτεί την αρχή του τέλους της προϊστορίας, και τότε οι άνθρωποι αρχίζουν και φτιάχνουν συνειδητά την ιστορία τους. Ακριβώς αυτός ο "βολονταρισμός" αποτελεί την ορθή στιγμή του λενινισμού, μια αλήθεια που χάθηκε από την ελιτίστικη αντίληψή του για το κόμμα.

Πρέπει να υπερβούμε το στρεβλό δίλημμα ανάμεσα σε λενινιστική αλαζονεία και εργατιστική αυταπάτηση. Η σύγχρονη κομμουνιστική σκοπιά δεν εισάγεται από τα έξω στην τάξη, δεν επιθυμεί να φέρει πατερναλιστικά τη σωτηρία, ούτε όμως κάθεται και περιμένει με αφοσίωση. Ξέρει να δείχνει την αντικειμενική φύση των υποκειμενικών κινήτρων της για τον κομμουνισμό, να τον κατανοεί ορθολογικά και συστηματικά στην κοινωνικότητά του, μια κοινωνικότητα που έτσι κι αλλιώς μοιράζεται για την ώρα μόνο *in abstracto* [σε αφηρημένο επίπεδο] με τους άλλους προλετάριους, και της οποίας η γνώση παραμένει γι' αυτό μη-πραγματική.

Στην πράξη πρέπει να αποδείξει την πραγματικότητα και τη δύναμη, τη μεροληπτικότητα της κριτικής της. Δίχως τη συλλογική πράξη της ταξικής πάλης, στην οποία προλετάριοι και κομμουνιστές έρχονται σε επικοινωνία και αλληλεπίδραση αναμεταξύ τους, η κομμουνιστική κριτική θα βρίσκει μόνο τις αντανάκλασεις του ίδιου της του εαυτού, στο πέραν μιας αφηρημένης σκοπιάς του πολίτη [citoyen], η οποία δε μπορεί πρακτικά να πάρει θέση εντός της τάξης.

26

Θεωρία και πράξη, των οποίων το αλληλένδετο εκδηλώνεται στις επαναστατικές στιγμές της ιστορίας, σήμερα αλληλοαποκλείονται. Αυτός ο αμοιβαίος αποκλεισμός εκδηλώνεται καθαρά σε αυτό που ονομάζουμε ριζοσπαστικό ή κριτικό κοινό. Από τη μια με τον *ακαδημαϊσμό*, ο οποίος παρόλες τις ορθές επιμέρους θεωρήσεις του δεν έχει τη δυνατότητα να διεισδύσει στην ολότητα των σχέσεων, καθώς δε μπορεί να συλλάβει τη σημασία της μετασχηματιστικής πράξης ως μέσο γνώσης, και από την άλλη με έναν κοντόφθαλμο *ακτιβισμό*, που κάθε φορά καταφέρνει να κινητοποιήσει μονάχα τον εαυτό του, και ποτέ την κοινωνία.

Όποιος δεν κατανοεί, δε μπορεί να πράξει πραγματικά, και όποιος δε θέλει να πράξει, δε μπορεί να κατανοήσει. Αρκεί κανείς να κάτσει να διαβάσει το έντυπο υλικό της φοιτητικής αριστεράς, να παρακολουθήσει τις απόκοσμες εκδηλώσεις της, για να καταλάβει από πού προκύπτει η εχθρικότητά της προς τη θεωρία. Ομοίως, στους λεγόμενους ριζοσπάστες ακαδημαϊκούς κυριαρχεί το αίσθημα ότι οι αποφασιστικής

σημασίας γνώσεις περί των [κοινωνικών] σχέσεων δε γίνεται να αποκτηθούν παρά μόνο μέσω ενός πανεπιστημιακού διπλώματος.

Τέλος, ο ακτιβισμός, που σκέφτεται ότι είναι καλύτερος από τον ακαδημαϊσμό επειδή στο τέλος-τέλος κάτι κάνει, δεν είναι παρά η άλλη πλευρά αυτής της ολικής αποτυχίας που βρίσκει καταφύγιο στα ντοκτορά της. Όσο κι αν τα ζητήματα για τα οποία κινητοποιείται είναι άξια κριτικής, ο ακτιβισμός δεν αλλάζει τίποτα στις συνθήκες που τα κατέστησαν πρώτα-πρώτα εφικτά. Με τυμπανοκρουσίες προωθούνται και προμοτάρονται ως ανατρεπτικές οι καμπάνιες ενάντια στις συνόδους κορυφής, για την ευρωπαϊκή πρωτομαγιά, για το βασικό εισόδημα.

Τούτη η κοινωνική στράτευση δε διαφέρει κατά βάση σε τίποτα από οποιοδήποτε άλλο πολιτικό πράττειν: *πολιτική είναι το διαχωρισμένο από την κοινωνία κοινωνικό πράττειν*. Λαμβάνει χώρα σε μian ανώτερη σφαίρα, εκεί που ο καθένας είναι αφηρημένα ήδη ένα κοινωνικό άτομο, δίχως να λαμβάνονται όμως πραγματικά υπόψη τα εκάστοτε συγκεκριμένα συμφέροντα που υπάρχουν στην κατώτερη σφαίρα της καθημερινής ζωής. Δεν προκύπτει η θέση από την κοινωνική πρακτική, απλά επιλέγεται. Μετά το ζήτημα είναι η απόκτηση οπαδών, κάτι που φαίνεται να αποτελεί το μοναδικό σκοπό σε αυτές τις καμπάνιες, όσο κι αν αλλάζει το περιεχόμενό τους. Παρόμοια με την πώληση εμπορευμάτων γίνεται χρήση κόλπων του μάρκετινγκ για να πλασαριστεί το τελευταίο προϊόν στις μάζες, οι οποίες οφείλουν να συσπειρώνονται πίσω από τις συμβολικές δράσεις. Ακόμα και όταν γίνεται προσπάθεια για να μπουν οι μάζες στη δράση, αυτές δεν αποτελούν άλλο από αντικείμενα, υλικό που μέλλει να υποστεί μια παιδαγωγική χειραγώγηση. Πολιτική δεν είναι παρά η επιφανειακή συνένωση των διαχωρισμένων ατόμων, προς σκοπούς που μένουν εξωτερικοί ως προς αυτά.

27

Στην αταξική ταξική κοινωνία η αναζήτηση ενός κεντρικού τμήματος του προλεταριάτου έχει φτάσει στο τέλος της. Η σημαντική παραγωγική δύναμη που έχει στη διάθεσή του το βιομηχανικό προλεταριάτο δεν αποτελεί εγγύηση ότι οι αγώνες του θα διαχυθούν και διαδοθούν στους αμέτρητους μισθωτούς των υπόλοιπων κατηγοριών. Η αναζήτηση ενός υποτιθέμενου τομέα-κλειδί είναι μια τελειωμένη υπόθεση.

Σε συμφωνία με το παραπάνω, τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα ενάντια στο λεγόμενο νεοφιλελευθερισμό έφεραν στο προσκήνιο την *πολλότητα των τόπων* της προλεταριακής πραγματικότητας, δίχως όμως να τους συλλάβουν ως στιγμές μιας τάξης· με τις θεωρητικές ευλογίες της ιδεολογίας του "*πλήθους*", τούτη η πολλότητα μεταβλήθηκε στο κιτς μιας ποικιλομορφίας. Η ορθή αντίληψη της απουσίας ενός κεντρικού τομέα του προλεταριάτου και η ορθή απόρριψη της καθυπόταξης των ατόμων σε μια ενότητα, οδήγησε στο νέο συντηρητισμό της πολιτικής των ταυτοτήτων. Δεν έχουμε να παλέψουμε για την ανατροπή των σχέσεων, αλλά απλά για έναν "*κόσμο στον οποίο θα έχουν θέση πολλοί κόσμοι*". Έναν κόσμο, στον οποίον όλοι θα μείνουν όπως είναι τώρα: εργάτες, αγρότες, καλλιτέχνες, καθηγητές πληροφορικής, ιθαγενείς, και ούτω καθεξής. Οι ταυτότητες έχουν πολλαπλασιαστεί, όμως οι άνθρωποι μένουν αγκιστρωμένοι πάνω τους όπως οι μαρξιστές της λίθινης εποχής επάνω στην προλεταριακή. Από την σοσιαλιστική κατάφαση της εργατικής τάξης προήλθε η ρεφορμιστική κατάφαση του "*πλήθους*", από το δίκαιο μισθό το βασικό εισόδημα για όλους, από την πατρίδα των εργατών το δικαίωμα σε μια παγκόσμια υπηκοότητα — πρόκειται για τη μεταμοντέρνα επιστροφή όλων όσα ήταν ήδη σάπια στο παλιό εργατικό κίνημα του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα.

28

Η σύγχρονη κομμουνιστική οπτική που δεν θέλει να διαιωνίσει την ύπαρξη του προλεταριάτου αλλά να το καταργήσει, που δε θέλει να αναδιανείμει με δίκαιο τρόπο το χρήμα αλλά να το υπερβεί, που δε θέλει να εκδημοκρατίσει το κράτος αλλά να το καταστρέψει, φαντάζει μια τρέλα δίπλα στις αμέτρητες προσπάθειες της Αριστεράς που έχουν ως στόχο αυτές οι κοινωνικές μορφές να γίνουν φιλικές προς τον άνθρωπο. Όμως επουδενί δεν είναι ουτοπική, καθώς το μόνο που προσδοκά είναι να συμβάλει στη λύση των αντικειμενικών αντιφάσεων της κοινωνίας: μιας κοινωνίας, η οποία διακρίνεται ταυτόχρονα για την ολική κοινωνικοποίηση και την πλήρη εξατομίκευση των ανθρώπων, η οποία παράγει έναν πρωτοφανή πλούτο, αλλά και απερίγραπτη μιζέρια· η οποία είναι προϊόν όλων, κι όμως ακολουθεί τους δικούς της νόμους πέραν κάθε δυνατότητας ελέγχου. Αντίθετα με τους αριστερούς ακαδημαϊκούς, η κομμουνιστική οπτική αρνείται να επαναλάβει την πραγματική πραγματοποίηση στο επίπεδο της θεωρίας· εκεί που συγχυσμένοι καθηγητές συσκοτίζουν τα ζητήματα της κοινωνίας με έννοιες όπως "εξουσία", "δομή", "διάλογος", η κομμουνιστική οπτική δε βλέπει παρά το έργο των ανθρώπων, δηλ. καθορισμένες ιστορικές μορφές της κοινωνικής πράξης, των οποίων το ξεπέρασμα θεωρεί εφικτό.

Οι κομμουνιστές κριτικοί των συνθηκών βιώνουν την ύπαρξή τους ως κάτι το διαχωρισμένο από τη συντριπτική πλειοψηφία των προλεταριοποιημένων, και ως επί το πλείστον είναι πράγματι έτσι. Όμως η θεοποίηση αυτού του διαχωρισμού, που συμβαίνει όταν η κριτική της κοινωνίας ανακηρύσσεται μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση, σημαίνει ότι αρνούμαστε τις κοινές εμπειρικές αιτίες από τις οποίες προκύπτει η ίδια η κομμουνιστική κριτική· σημαίνει πρωτίστως ότι αρνούμαστε την άποψη ότι η δικαιολόγηση των σημερινών συνθηκών απαιτεί περισσότερη προσπάθεια από την απόρριψή τους: οι αντιφάσεις της κοινωνίας, που η κριτική θεωρία επιχειρεί να εννοιολογήσει, βιώνονται από όλους και είναι υπόρρητα γνωστές σε πολύ κόσμο. Η δύναμη της ιδεολογίας δε στηρίζεται ούτε στην υποτιθέμενη αδυνατότητα κατανόησης των συνθηκών, ούτε στην άγνοια των ατόμων, αλλά στο ότι αυτά έχουν εκλογικεύσει τη ζωή υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου, και την καταπίεση των αναγκών τους από αυτό. Μετατρέποντας αυτή την κατάσταση σε αναπότρεπτη μοίρα την καθιστούν κάπως πιο υποφερτή. Καθώς η πρόσβαση σε διαφορετικές σχέσεις είναι μπλοκαρισμένη, η καθημερινή συνείδηση προσαρμόζεται σε αυτό που υπάρχει.

Έτσι οι προσπάθειες διαφώτισης, που έχουν σκοπό να βοηθήσουν τον κόσμο, μένουν χωρίς αποτέλεσμα. Αποτελεί μια παλιά παρανόηση ότι ο Μαρξ πρωτοξεκίνησε την ταξική πάλη, ή ακόμη ότι "εφηύρε" τον κομμουνισμό. Οι ταξικοί αγώνες προηγήθηκαν της θεωρίας τους, και εξέφρασαν τη δυνατότητα του κομμουνισμού, η οποία έγινε έπειτα αντικείμενο αναστοχασμού από τη θεωρία, και επέστρεψε στους αγώνες ως μια οξυμένη θέση. Και σήμερα πρέπει οι προλεταριοποιημένοι να έχουν κάνει το πρώτο βήμα, για να αναπτυχθεί μέσα τους μια ανάγκη για την κατανόηση των σχέσεων, και τελικά για το ξεπέρασμά τους. Αυτό που μοιάζει παράξενο για τα μεμονωμένα άτομα, καθίσταται νοητό μόλις η συλλογική δράση καταστρέψει την φαινομενικότητα της ακλόνητης φύσης των σχέσεων· τότε οι δειλοί γίνονται εξεγερμένοι, και άλλες που δεν έχουν διαβάσει μια γραμμή από Μαρξ μεταβάλλονται διαμιάς στις καλύτερες κομμουνίστριες. Στην πρωτοπορία ανήκουν απλά και μόνο όσοι τη σωστή στιγμή κάνουν το σωστό πράγμα, και έτσι φέρνουν στο φως της ημέρας δυνατότητες που βρίσκονται ήδη εδώ, μέσα στις απολιθωμένες κοινωνικές σχέσεις.

Για τους ανικανοποίητους που βρίσκονται διασκορπισμένοι ανά την υφήλιο, οι οποίοι σε αυτούς τους μίζερους καιρούς συσπειρώνονται σε κομμουνιστικούς κύκλους

και κάπου-κάπου συγγράφουν μακροσκελείς θέσεις, τούτο σημαίνει ότι πρώτον, αρνούνται να περιπέσουν σε τακτικισμούς για να χτίσουν την "αξιοπιστία" τους ενδίδοντας σε ένα κάποιο "ρεαλιστικό" πρόγραμμα, με τελικό σκοπό το ξεπέραςμα του διαχωρισμού τους από τις μάζες των μισθωτών: "Η προσαρμογή στη ψευδή συνείδηση ουδέποτε κατάφερε να την αλλάξει" (Hans-Jürgen Krahl). Γνωρίζουν τη διαφορά ανάμεσα στις φωνασκίες περί "λεφτάδων" και στην κριτική του συστήματος της μισθωτής εργασίας, και δε τη θεωρούν καθόλου ήσσονος σημασίας. Συμφωνούν με τη θέση της Ρόζας Λούξεμπουργκ, πως τίποτα δεν είναι πιο επαναστατικό από το να κατανοείς και να εκφράζεις αυτό που υπάρχει. Όμως, δεύτερον, γνωρίζουν πως το ζήτημα δεν είναι να διεξάγεται ένας μονόλογος ανάμεσα στις διάφορες οργανώσεις, για να διατηρείται στυλιζαρισμένη η επαναστατική ταξική συνείδηση εν είδει κονσέρβας· ο κριτικός υλισμός δε γνωρίζει ακλόνητες και έτοιμες αλήθειες, τις οποίες απλά και μόνο έχει να διαδώσει στο λαό.

Οι διαφορές των προλεταριακών τρόπων ζωής και στρατηγικών επιβίωσης ανά την υφήλιο σήμερα δεν αποτελούν παρά διαφοροποιήσεις εντός του παγκόσμιου προλεταριάτου. Η κομμουνιστική κριτική αυτό το λαμβάνει υπόψη. Θα παρέμενε όμως μια χίμαιρα, κάτι το αφηρημένο, το υποτυπώδες, το ατελές, δίχως τις γνώσεις και την εμπειρία των προλετάρων εντός της παραγωγής, δίχως τις γνώσεις τους της παραγωγής. Η παγκόσμια οικειοποίηση και επαναστατικοποίηση της παραγωγής της υλικής ζωής σε τελευταία ανάλυση εξαρτάται από αυτήν ακριβώς τη γνώση.

Αυτό που ενώνει τους κομμουνιστές, τις κομμουνίστριες, που βρίσκονται διασκορπισμένοι/ες ανά την υφήλιο, δεν είναι το συνανήκειν σε μια επίσημη οργάνωση, ακόμα λιγότερο σε ένα παγκόσμιο κόμμα. Ο κομμουνιστικός τρόπος με τον οποίο αυτοαποκαλείται ο ένας ή ο άλλος είναι δίχως σημασία. Αποφασιστικής σημασίας είναι η ικανότητα διασύνδεσης των αγώνων που ξεσπούν χωριστά ο ένας από τον άλλο σε όλο τον πλανήτη, η μετάδοση των εμπειριών από αυτούς, και ακόμη η ανάλυση και ο διαχωρισμός των στιγμών αυτών των αγώνων που παραλύουν τα πράγματα, από τις στιγμές που πηγαίνουν τα πράγματα μπροστά, των εγωιστικών-τοπικιστικών, συντεχνιακών στοιχείων από εκείνα που στοχεύουν προς την εξάπλωση και την κομμουνιστικοποίηση. Τούτο καθιστά αναγκαία την ελεύθερη ένωση των κομμουνιστών/τριών, καθώς αυτή επιτρέπει να κάνει κανείς από εκεί που βρίσκεται αυτό που είναι σωστό για την ολότητα, έχοντας γνώση των πραγμάτων, και όχι στη βάση των εντολών ενός επαναστατικού αρχηγείου-παντογνώστη. Μια ελεύθερη ένωση, που καθίσταται εφικτή από την πιεστική πραγματικότητα του καπιταλισμού, και αποτελεί προανάκρουσμα της ελεύθερης ανθρωπότητας. Τούτο το ιστορικό κόμμα διαλύεται στο ταξικά συνειδητό προλεταριάτο· στο προλεταριάτο, που παλεύει ήδη σε παγκόσμια κλίμακα για την αυτοκατάργησή του.

Kosmoprolet #1, Βερολίνο 2007.